

UDK 272-722.53Žerjavić, J.(092)
726:27-523.42(497.5Marija Bistrica)“187/189”
272-46
<https://doi.org/10.53745/ccp.48.93.3>

Pregledni rad
Primljeno: 9. siječnja 2024.
Prihvaćeno za objavljivanje: 1. travnja 2024.

ŽUPNIK, MECENA, POLITIČAR – ŽUPNIKOVANJE JURJA ŽERJAVIĆA U MARIJI BISTRICI (1875. – 1910.)*

Vedran KLAUŽER

Hrvatski institut za povijest
Opatička 10, 10 000 Zagreb
vedranklauzer@gmail.com

Biografija bistričkog župnika i pravaša Jurja Žerjavića u njezinim osnovnim crtama dobro je poznata hrvatskoj historiografiji. Osobito ju je obrađivala ona koja se bavila političkom poviješću 19. stoljeća jer je Žerjavić od 1880-ih bio eksponirani podupiratelj i pripadnik Stranke prava, čije je ideje i programe zastupao i kao saborski zastupnik (1897. – 1902.). Poznato je i njegovo djelovanje u vidu obnove marijanskog svetišta u Mariji Bistrici od 1879. do 1883. godine pod vodstvom arhitekta Hermana Bolléa. Manje je poznato Žerjavićevo gospodarsko i pastoralno djelovanje unutar marijabistričke župe u tridesetpetogodišnjem župnikovanju kada je sudjelovao u raznim lokalnim aktivnostima koje su utjecale na napredak i modernizaciju Marije Bistrice. Osobito se to manifestiralo u Žerjavićevoj suradnji s lokalnim vlastima ili vlastitim inicijativama u poboljšanju lokalnog školstva. Osim brige o svetištu i pastoralnog rada, Žerjavić je u Bistrici stvarao i razne diplomatske veze s pripadnicima kako lokalnog stanovništva tako i sa svojim pomoćnicima kapelanima. Isprepletenost Žerjavićeva župničkog djelovanja i političkog angažmana neodvojiv je dio njegove biografije i velikog razdoblja života provedenog u Mariji Bistrici. Cilj ovog rada je prikazati njegov angažman i involviranost u razne segmente lokalne događajnice Marije Bistrice u navedenim trima desetljećima župnikovanja kako bi se upotpunila ta dosada nepoznata slika i segment njegove biografije.

KLJUČNE RIJEČI: Juraj Žerjavić, Marija Bistrica, 19. stoljeće, Stranka prava, školstvo

Uvod

Juraj Žerjavić (Zlatar, 13. travnja 1842. – M. Bistrica, 1. srpnja 1910.) poznata je povijesna ličnost vezana za politiku pravaštva tijekom 19. i početaka 20. stoljeća te postoji brojna kvalitetna znanstvena literatura koja je detaljno zahvatila njegov politički angažman u

---

* Ovaj članak nastao je u sklopu projekta IP-2019-04-5148 MAPPAR (Mapiranje parlamentarnih izbora 1848. – 1918. u Hrvatskoj), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

podupiranju, a kasnije i u sudjelovanju u radu Stranke prava.¹ Sasvim razumljivo, izvan fokusa tih radova ostala je analiza njegova župnikovanja u Mariji Bistrici. Upravo za tu analizu korisni su, pored radova o Žerjavićevoj političkoj djelatnosti, podatci iz arhivske građe župe Marija Bistrica koji se odnose na razdoblje njegova župnikovanja. U toj građi većinom financijsko-gospodarske i te pravno-imovinske provenijencije nalazimo i podatke o pastoralnom radu navedenog župnika kao i podatke koji nam pomažu rekonstruirati događajnicu i razvoj samog bistričkog svetišta i mjesta Marije Bistrice. Riječ je o građi složenoj u kronološki i tematski vezane spise, koja se danas (kao i cjelokupna starija arhivska građa župe Marija Bistrice) čuva u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu.² Dodatno, što se tiče neobjavljenih materijala značajan opus podataka nalazi se i u školskim spomenicama s područja Marije Bistrice, koje obučavaju u svojim zapisima i razdoblje Žerjavićeva župnikovanja u Bistrici.³ Jasan uvid u međusobne odnose Žerjavića i Bistričanaca ukazuju nam i podatci iz sačuvanih matičnih knjiga bistričke župe te onodobnih novina i shematizama.⁴ Uz pregled navedene arhivske građe od velike koristi prilikom ovog sintetskog pregleda su u strojopisu sačuvani radovi o povijesti Marije Bistrice Josipa Šafrana i Vjekoslava Noršića te objavljene monografije iste tematike Josipa Buturca kao i one Ivana Jurišića i suradnika.⁵ Svi navedeni kako znanstveni radovi tako i neobjavljena arhivska

¹ Jasna TURKALJ, »Prilog životopisu pravaša dr. Jurja Žerjavića župnika u Mariji Bistrici (1874. – 1910.)«, *Croatia christiana periodica*, god. 28, br. 54, Zagreb, 2004., str. 123–135. Jasna TURKALJ, »Dr. Juraj Žerjavić – “Spiritus agens” izbornoga pokreta i “bune” u Mariji Bistrici 1892. godine?!«, *Croatia christiana periodica*, god. 35, br. 67, Zagreb, 2011., str. 125–142; Ana BIOČIĆ; Jasna TURKALJ; Anamarija ŽUNABOVIĆ, »Prilog političkom djelovanju svećenika pravaša. Juraj Žerjavić zastupnik u Hrvatskom saboru (1897. – 1902.)«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* god. 36, Zagreb, 2018., str. 177–214. Navedeni radovi osim detaljne analize Žerjavićeve političke aktivnosti, donose i kraće preglede njegovih biografskih podataka temeljenih na raznoj relevantnoj literaturi. Velikom doprinosu rekonstrukciji Žerjavićeve političke aktivnosti donijela je knjiga Stjepana Matkovića. Vidi: Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895. – 1903.*, Zagreb, 2001. Navedeni radovi i knjiga, iako sadržajno bogati podacima o Žerjavićevu, političkom životu, nisu detaljnije uvršteni u enciklopedijski natuknicu o Juraju Žerjaviću koja donosi samo osnovne biografske i političke podatke. Vidi: »Žerjavić, Juraj«, *Hrvatska enciklopedija* (dalje: HE), mrežno izdanje, dostupno online URL; <https://www.enciklopedija.hr/clanak/zerjavic-juraj> (zadnje posjećeno 27.2.2024.).

² Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (dalje: NAZ), župni arhiv Marija Bistrica (dalje: ŽAMB), kutija 3., skupina B-1, spisi župnika dr. Juraja Žerjavića.

³ Osnovna škola Marija Bistrica, arhivska građa (dalje: OŠMB-AG), školska spomenica Bistrica (dalje: spomenica Bistrica); školska spomenica Laz (dalje: spomenica Laz), školska spomenica Selnica, (dalje: spomenica Selnica), školska spomenica Globočec (dalje: spomenica Globočec). Zahvaljujem dr. sc. Jasni Miličić, voditeljici školske knjižnice na ustupanju tog gradiva na uvid.

⁴ Državni arhiv u Zagrebu (dalje: DAZG), matične knjige, Stubički dekanat, Marija Bistrica (dalje MB), Matična knjiga rođenih (1867. – 1878.) (dalje MKR); Matična knjiga vjenčanih 1878. – 1899. (dalje MKV); Matična knjiga umrlih 1890. – 1906. (dalje MKU). Navedene matične knjige dostupne su na portalu www.familysearch.com. Osim osnovnih podataka za pojedine osobe, matične knjige donose i mogućnost rekonstrukcije funkcije i razdoblja obavljanja neke službe određenog pojedinca. Naime, u većini slučajeva u matičama župe Marija Bistrica, uz ime i prezime upisane osobe, zapisani su i podatci o kućnom broju, imenima roditelja (uključujući i djevojačko prezime majke ili zaručnica), te navod službe, profesije ili neke značajnije funkcije (npr. načelnik, bilježnik, učitelj, bravar, licitar, vincilir i sl.). Vidi i: *Schematismus Cleri archidioecesis Zagrabienensis ad annum a Christo nato 1896*, Zagrabiae: velocibus typis Caroli Albrecht (Jos. Witassek), 1896.

⁵ Josip ŠAFRAN, *Znamenite zgode župe marijabistričke od godine 1875. do 1922.* (rukopis/strojopis) u knjižnici i arhivi župnog ureda u Mariji Bistrici. Šafranovo djelo nije u potpunosti paginirano, pa se stoga za pisanje navoda unutar ovoga rada navode poglavlja unutar kojega se nalazi relevantan podatak. U istom fundusu se nalazi i neobjavljeno djelo (također u strojopisu) Vjekoslava Noršića. Vidi: Vjekoslav NORŠIĆ, *Povjest*

građa nude mogućnost rekonstrukcije aktivnosti župnika Juraja Žerjavića u Mariji Bistrici tijekom više od triju desetljeća njegove službe na čelu toga marijanskog svetišta i župe.

1. Gospodarstvenik i graditelj

Juraj Žerjavić dolazi na mjesto marijabistričkog župnika nakon smrti župnika Mirka Tumpića (umro u prosincu 1874.). Pravo imenovanja i postavljanja novog župnika u Mariji Bistrici su, kao i ranije prema tadašnjim patronatskim pravima, imali tzv. kolatori ili patroni župe. Oni su bili pripadnici onih plemićkih i vlastelinskih obitelji koje su imale posjede na bistričkom (tada još postojećem) vlastelinstvu, razdijeljenom na više plemićkih dobara (dobro Donje Turnišće – obitelj Halper; dobro Bistrica – Sermage, Jelačić, Hellenbach; dobro Podgrađe – Schlippenbach; dobro Žitimir – Vuković, obitelj Bogathy, Halper, Vuković, Belošević).⁶ Patronatsko pravo su vlastelini imali s obzirom na to da je na njihovu posjedu (odnosno posjedu njihovih vlasničkih i obiteljskih prethodnika) osnovana župa za koju su morali financijski skrbiti.⁷ Na taj je način vlastelinka barunica Klotilda Hellenbach rođ. Jelačić (1831. – 1918.) uz suglasnost ostalih kolatora predložila Žerjavića za župnika i dala prijedlog na potvrdu zagrebačkom nadbiskupu Josipu Mihaloviću (1870. – 1891.). Nakon nadbiskupova odobrenja Žerjavić je 18. siječnja 1875. godine položio župničku prisegu te tako započeo svoju službu u Mariji Bistrici, koju će obnašati punih 35 godina, odnosno do svoje smrti 1. srpnja 1910. godine.⁸ Žerjavić je dolaskom na službu bistričkog župnika preuzeo višestruku obvezu i skrb za jednu od najbogatijih župa tadašnje dijeceze i ujedno jedno od najpoznatijih marijanskih prošteništa. Kao prvo, vođenje župe i održavanje župnog dvora počivalo je na obavljanju raznih ekonomskih i gospodarskih djelatnosti unutar prostora župne nadarbine. Po pitanju zemljišta, nadarbina se sastojala od posjeda i raznih parcela (vrtova, oranica, šuma, pašnjaka, livada, vinograda), koji su stečeni tijekom prošlih stoljeća darovanjem kolatora, uvećana za sve one posjede koje su Žerjavićeви župnici prethodnici stekli te oporučno ostavili u tu svrhu. Tako se osnovna župna nadarbina tijekom 19. stoljeća uvećala za posjed Tugonicu (od 1817. godine), koji je zajedno s mlinom na rijeci Krapini nadarbini oporučno ostavio bistrički župnik Josip Šandor.⁹ Žerjavić je u tome zadatku bio dobar i održašit ekonomist te vrlo gospodarstvenik. Nastojao je sanirati, tj. likvidirati sve prethodne zajmove iz župne nadarbine izdane raznim župljanima i vlastelinima koji su ostali nakon smrti župnika Tumpića. Odmah nakon stupanja na službu bistričkog župnika počeo je uvoditi red u postojeće financijsko stanje. Osobito se to odnosilo na nastojanje da se sve pozajmice koje su prethodni župnici izdali raznim vjerovnicima povrate na temelju postojećih i još uvijek nelikvidiranih

župe *Marija Bistrica* (strojopis), Župni arhiv i knjižnica Hrvatskog nacionalnog svetišta Majke Božje Bistričke, Marija Bistrica, 1945. Također vidi i: Josip BUTURAC, *Marija Bistrica 1209. – 1993. Povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica, 1993.; *Marija Bistrica. 800 godina 1209. – 2009.* (ur. Ivan JURISIC, Nikola NAVRAČIĆ, Ivan ROŽMARIĆ), Zagreb, 2009.

⁶ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, poglavlje »Krcmarnice«.

⁷ O patronima župe Bistrica vidi: J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1866. Patron župe«. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 15.

⁸ V. NORŠIĆ, *Povijest*, str. 113. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 83.

⁹ Popis posjeda vidi u: J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Župnikov posjed«.

obveznica izdanih u tu svrhu. Prvo se Žerjavić morao pobrinuti da na adekvatan način budu iz ostavštine preminuloga Tumpića podmirene sve zaostale obveze. Potraživanja tih dugovanja naravno nisu išla lako te su se više puta razvijale rasprave, a zatim i početne tužbe i pravni sporovi s mnogim vjerovnicima. Većina tih sporova trajala je više godina i Žerjavić ih je vodio od 1875. do 1887. godine.¹⁰ Unutar tih sporova osobito se ističe namira raznih pozajmica kako lokalnim vlastelinima i kolatorima tako i drugim plemićima te imućnijim seljacima. Većinu tih potraživanja Žerjavić je, nakon opomena i podsjećanja dužnika na isplatu dugova, rješavao započinjanjem sudskih sporova i traženjem ovrha nad nekretninama tih dužnika. No, ne može se isključivo reći da su u pitanju bile samo namire financijske naravi, već su Žerjavićevi postupci aktivacije naplate imali i određene političke konotacije. Naime, mnogi sporovi su vođeni s osobama koje su u ondašnjem političkom životu Trojedne Kraljevine bili pristaše režimske stranke (mađarona) i pobornici unije s Ugarskom, što Žerjavić kao pravaš svakako nije bio. Tako se među tim sporovima ističe spor s mađaronom vlastelinom i vlasnikom Gredica Titom pl. Babićem (1813. – 1892.) i njegovom suprugom Helenom (1821. – 1891.), koji su još 1866. godine u vrijeme župnikovanja Tumpića iz crkvene nadarbine posudili uz trogodišnju kamatu od 6% ukupno 1000 forinti. Sličan financijski spor imao je i s mađaronom Lazarom Hellenbachom (1827. – 1887.), koji je zajedno sa suprugom i kolatoricom barunicom Klotildom rođ. Jelačić (1835. – 1918.) još 1862. godine posudio 4000 forinti, kao i onaj koji je kao predstavnik bistričke crkvene nadarbine vodio od 1874. do 1875. s političarom i unionistom Imrom pl. Josipovićem (1834. – 1910.), izdavačem *Agramer Lloyd*a, kasnijim ministrom u vladi bana Khuen-Hédervárya i kandidatom Narodne stranke u gradu Varaždinu prilikom saborskih izbora 1884. godine. Osim navedenih, sporove za povrate glavnica i kamata povećih svota vodio je i s Hellenbachovom rođakinjom groficom Franjicom Jelačić rođ. Sermage, koja je 1864. godine posudila 6000 forinti, te grofom Stjepanom von Schlippenbachom i njegovom suprugom Gabrielom, vlasnicima vlastelinstva Podgrađe, koji su 1871. godine posudili 600 forinti.¹¹

Drugu veliku borbu za nadarbinu Žerjavić je vodio tijekom provođenja segregacije, odnosno otkupa bivših vlastelinskih parcela, među kojima je dugogodišnji spor (1878. – 1896.) vođen s državom, tj. općinskim vlastima i ostalim suvlasnicima oko razgraničenja, vlasničkih udjela i otkupa velikog šumskog kompleksa zvanog Gora.¹²

---

¹⁰ NAZ ŽAMB, kut. 3., B-1, sv. 4, E-VI-2. Spisi rasprave i podjele ostavine poslije smrti opata i župnika Tumpića 1875. – 1887.

¹¹ NAZ ŽAMB, kut. 3., B-1, sv. 2, B-II-7, Spisi za više sporova oko glavnica i kamata: spor između bistričke crkve i Imre pl. Josipovića (1874. – 1875.); spor Marka Bosiljevca i bistričke crkve 1875. – 1876.; spor nasljednika pok. udove Terezije pl. Bogaty i bistričke crkve 1876.; spor s groficom Marijom Vojkffy; spor s Andrijom Gecom (1883. – 1889.), spor s Titom pl. Babićem. Tito Babić je već na izbornima 1871. izašao kao unionistički kandidat. O Titi pl. Babiću i njegovu političkom angažmanu vidi: »BABIC«, *Hrvatski biografski leksikon* (dalje: HBL), mrežno izdanje, dostupno online URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/babic>, (zadnje posjećeno 11. 3. 2024.). Usp. Vedran KLAUŽER, »"Pozdrav Starčev i moj... tvoji večno po veri": političko-društveni portret pravaša-plemića Eduarda Halpera Sigetskog (1824. – 1877.)«, *Povijesni prilozi*, god. 42, br. 65, Zagreb, 2003., str. 182. O Imri Josipoviću vidi: »Josipović, Imbro«, HBL, dostupno online URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/josipovic-imbro>, (zadnje posjećeno 11. 3. 2024.).

¹² NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1, B-II-16 – šuma Gora, segregacija 1878. – 1896. Velike probleme kod segregacije bivših vlastelinskih i župnih zemljišta predstavljale su reambulacije i izmjere prilikom kojih su se suvlasnici uglavnom raspravljali oko veličine udjela ili osporavali izmjere, smatrajući da su zakinuti. Na sličan način

Žerjavić je također još rješavao i ostatke duga iz vremena opata ilirca Krizmanića (1818. – 1848.), koji je počeo sanirati već župnik Tumpić.¹³ Veliku većinu navedenih potraživanja Žerjavić je uspio dobiti natrag. Dio izgubljenih posjeda 1848. godine tijekom ukidanja kmetstva župnoj nadarbini nadoknađen je u iznosu od 1600 forinti, a također je sadržavala i parcelu koju je bivši župnik Mirko Tumpić kupio od udovice Terezije pl. Bogathy (inače Žerjavićeve krsne kume) – Tlačevina (Klačevina). U vrijeme Žerjavića župna nadarbina dodatno se povećala kada je 1890. godine odlukom Sudbenog stola u Zagrebu tijekom segregacije posjeda dobila više parcela blizu same crkve, na područjima zvanima Kraj i Ciglana.¹⁴ Osnovne prihode nadarbine činile su i oročene svote glavnica novčanih misnih zaklada, koje su oporučno kao legatave ostavljali bivši župnici, lokalni plemići i drugi razni vjernici.¹⁵ Osim postojećih tridesetak zaklada raznih vjernika te nekoliko zaklada osnovanih na temelju Tumpićeve oporuke, u vrijeme Žerjavića osnovana je i zaklada Stjepana Vrtarića 1879. godine. Dodatan prihod je nadarbina stekla i prodajom nadarbinskog zemljišta općini za gradnju škole 1909. godine.¹⁶

Velik prihod, ali i obvezu, predstavljalo je gospodarsko vođenje župe koje se u vrijeme Žerjavića temeljilo na prethodno izgrađenim objektima, čija izgradnja ulazi u zasluge poduzetnog župnika Mirka Tumpića, koji je srušio stare gospodarske zgrade te sagradio nove na južnoj strani dvorišta župnog dvora (prešnicu i vinsku prešu, štalu za konje, stoku, štagalj za vršenje, drvnicu i dr.).¹⁷ Jedna od važnijih gospodarskih grana koja je Žerjaviću i nadarbini nosila profit bila je prodaja vina hodočasniciima, odnosno održavanje vinograda. Pravo točenja (*jus tocillarii*) bilo je regalno pravo koje je pripadalo kolatorima vlastelinima i župniku. Žerjavić je tako imao na raspolaganju nekoliko lokacija na prilazu samoj Bistrici, tj. kod svake od filijalnih kapela nalazila se manja krčmica ili kapelska klijet kod kojih bi crkveno vino u vrijeme proštenja nadolazećim hodočasniciima prodavao njegov službenik ili šekutor. Tako je primjerice kod filijalne kapele Blažene Djevice Marije na Poljanici (izvornom sjedištu čudotvorna Marijina kipa) Žerjavić imao odmorište (*tusculum*) uz koje se nalazila i kapelska kuća u kojoj su boravili njegovi vinogradari (*vinciliri*).¹⁸ U Bistrici se crkveno vino prodavalo u župnoj krčmi, koja se nalazila u zgradi s desne strane glavnog ulaza.¹⁹ O velikoj djelatnosti po pitanju vina svjedoči i zapis župnika Žerjavića u monarhijskom mjesnom adresaru posjednika i obrtnika s početka 20. stoljeća,

je Žerjavić 1887. godine vodio s bistričkom općinom i naposljetku dobio spor za nadarbinsku šumu *Crkvena klesta* u Podgorju. Vidi J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1887. Parnica za šumu Crkvena klesta«.

¹³ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Opat I. Krizmanić ostavlja Bistricu«; J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1849. Mirko Tumpić, administrator«.

¹⁴ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Pobožne zaklade, a napose misne zaklade u crkvi B. D. Marije u Bistrici«. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 94.

¹⁵ Npr. zaklada bivšeg bistričkog župnika i opata Josipa Šandora utemeljena 1818., zaklada grofice Ane Sermage rođ. Novosel, 1868.; barunice Caroline Gruger, 1872., čak šest zaklada pok. Mirka Tumpića 1874. i dr. Detaljni popis zaklada vidi u J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Pobožne zaklade, a napose misne zaklade u crkvi B. D. Marije u Bistrici«. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 82.

¹⁶ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Pobožne zaklade, a napose misne zaklade u crkvi B. D. Marije u Bistrici«.

¹⁷ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1849. Mirko Tumpić, administrator«. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 96.

¹⁸ Žerjavićev vincilir je 1897. godine u kapelskoj kući na vinskom vrhu bio Šimun Leben porijeklom iz Slovenske Bistrice u Kranjskoj. Vidi: DAZG MB MKV 1878. – 1899., rbr. 49., 13. lipnja 1897.

¹⁹ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1815. Bistrički organista«. Usp. J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Parnica radi Školničije«. Vidi i: V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 44.

gdje se pored nekoliko lokalnih krčmara i obrtnika ističe kao proizvođač vina – *Weinproduzent*.²⁰ Krčmarnice su imali i vlastelini patroni, koji su uživali jednako pravo točenja. Bile su sagrađene u vidu drvenih klijeti koje su se jedna pored druge protezale po istočnoj strani bistričkog trga do polja ispod župne crkve. Kao trošne i zbog otkupa regalnog prava točenja mnoge su porušene već tijekom obnove svetišta 1880. godine, a druge rasprodane stanovništvu koje na tim lokacijama počinje graditi kuće.²¹

Navedene gospodarske poslove su za Žerjavića obavljali razni domaći i strani službenici. Primjerice, ekonom (oekonom in parochia), odnosno voditeljica kućanskih poslova (koordinacija kuhanja, pospremanja, nabavke namirnica) Žerjavićeva župnog dvora bila je stanovita Ana Gorišek.²² Pored navedene ekonomice, postojao je niz sluga koji su činili župnikovu družinu, kojima je Žerjavić osim službe davao i smještaj u nadarbinskim objektima. Dok su neki od njih kod njega boravili privremeno odlazeći potom na druge poslove, službe ili stvaranjem obitelji i vlastitih kućanstava ulaskom u brak, Žerjavić je za sve ostale skrbio cijeli život. Jedan od takvih najdugovječnijih *slugana* bio je seljak iz Podgrađa Stjepan (Štefek) Hrupelj, koji je kao bivši sluga pokojnog župnika Tumpića nastavio služiti i kod Žerjavića, kojeg je i nadživio.²³

Velik priljev prihoda činili su i zavjetni darovi, tj. novačni doprinosi koje su marijanskom svetištu ostavljale tisuće hodočasnika koji su dolazili na hodočašća iz raznih krajeva. Zbog velikog broja hodočasnika u svetištu je bilo potrebno tijekom hodočasničke godine biti i više svećenika za ispomoć. Prema tadašnjoj shemi u svetištu je moglo ovisno o potrebi biti i do šest pripomoćnih svećenika. Trojici je primarna zadaća bila ispovijedanje i propovijedanje (njemački, mađarski i hrvatski kapelan propovjednik) te još nekoliko kapelana za ubiranje milostinje i rad u sakristiji. Tijekom godine angažirani su bili i orguljaš (ujedno zadužen i za pečenje hostija i lijevanje figurica od voska), dva pjevača, zvonari, sakristan i pralje bijelog rublja.²⁴ Za velika hodočašća pozivali su se (u prosjeku sedam puta godišnje) glazbenici limene glazbe iz Varaždina.²⁵ Hodočašća, na koja su dolazili hodočasnici iz bliže i dalje okolice raznih župa Zagrebačke i Varaždinske županije te stranci s područja Kranjske, Koruške, Štajerske te Međimurja i Ugarske, trajala su od Duhova sve do Male Gospe i donosila su nadarbinu od nekoliko stotina do nekoliko tisuća forinti godišnje. Najpoznatija proštenja bila su na blagdan Sv. apostola Petra i Pavla (Varaždinsko proštenje), Sv. Jakoba i Ane (Zagrebačka procesija), Preobraženje (Čakovečko proštenje), Velika Gospa i Mala Gospa.²⁶ Upravo zbog sve većeg priljeva hodočasnika Žerjavić se pobrinuo i za poboljšanje postojeće infrastrukture prošteničkog kompleksa. Osobito se to vidjelo na pitkoj vodi, koja je do tada bila dostupna na samo dvama javnim zdencima uz posto-

²⁰ *Leuchs Adressbuch aller Länder der Erde, der Kaufleute, Fabrikanten, Gewerbetreibenden, Gutsbesitzer*, sv. 18, *Ungarn, Kroatien und Slavonien, Bosnien u. Herzegowina*, Nürnberg, 1908., str. 1440a.

²¹ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Krčmarnice«. Usp. I. JURISIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 287.

²² DAZG MB MKK 1867. – 1878., rbr. 218, 7. rujna 1877.

²³ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1748.«. Usp. J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Gradnja novog dvora« opisujući župni dvor navodi se unutar njega osim prostorija za župnika i kapelane, nalaze i sobe za kuharicu, sluškinju sobaricu, ključaricu itd. Usp. J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1923. Arkiv i ljetopis«.

²⁴ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1800.«.

²⁵ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1800.«. Vidi i: J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1815. Bistrički organista«.

²⁶ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Vrhunac bistričkih proštenja« – dohodak crkve iz 1810. godine. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 49–50.

jeće privatne zdenice u dvorištima mještana. Žerjavić se tako odlučuje, s obzirom na to da su vjernici znali i po nekoliko sati čekati u redu za pitku vodu, ali i za potrebe svojeg kućanstva, na gradnju novog zdenca na dva šmrka u župnom dvorištu, za koju je, uz vlastita sredstva, dobio i dozvolu i potporu Nadbiskupije da iz crkvene blagajne izdvoji 200 forinti.²⁷ Žerjavić je ubrzo nakon dolaska u Mariju Bisticu poduzeo i građevinski pothvat obnove crkve i sakralnog kompleksa, koji je već prije zbog sve većih hodočasničkih potreba i dotrajalosti objekata planirao izvesti pokojni župnik Tumpić. Prvo su 1877. godine popravljene i obnovljene filijalne kapele sv. Andrije na Lazu, sv. Marije Magdalene na Humu i Blažene Djevice Marije na Vinskom vrhu, a zatim je naredne 1878. godine izvršena i gradnja nove kapele sv. Roka u Tugonici.²⁸ Obnova kapela i svetišta privukla je velik broj stranih zidara i klesara uglavnom talijanskog podrijetla od kojih su mnogi ostajali živjeti na području župe. Obitelji Saria, Venchierutti i Della Pietro ulaze među najstarije došljačke obitelji talijanskih zidara koje su došle raditi i stanovati trajno u Bistrici, a i međusobno su se povezale ženidbenim i kumskim vezama. Upravo će Franjo i Antun Venchierutti vršiti navedenu obnovu kapela, a zatim će obitelj Saria sudjelovati u velikoj obnovi svetišta.²⁹ Naredne 1879. godine počinje najveće Žerjavićevo građevinsko djelovanje: proširenje i obnova svetišta, koje se u vrijeme njegova župnikovanja i završilo. Već od 1877. godine Žerjavić se savjetuje s raznim stručnjacima oko nacrti i ideja obnove. Od dobivenih triju projekata i osnove obnove prihvaćena je ona arhitekta Hermana Bolléa. Nakon dogovora oko same gradnje, prilikom čega je za voditelja određen Theodor Grünzweig, i odluke da se u što većoj mjeri angažira lokalna radna snaga, radovi počinju u svibnju 1879. godine.³⁰ Detaljna analiza građevinsko-arhitekturne djelatnosti Hermana Bolléa na marijabistričkoj crkvi i svetištu poznata je u mnogim stručnim radovima pa se ovdje neće posebno isticati.³¹ Ukratko, stara cinktura oko crkve sa svojim trjemovima tijekom te obnove zamijenjena je arkadama, stara kapelica sv. Katarine napravljena je nanovo, a ispred glavne crkve dodana je kapelica sv. Josipa.³² Nakon završetka vanjskih radova slijedilo je skidanje starog krovništva crkve i podizanje zidova, što je dovršeno do studenoga 1880. godine, nakon čega kreće unutrašnje uređenje crkve.³³ Ono što je manje poznato jest da je taj veliki pothvat utjecao na mnoge ljude, kako župljane tako i strance, jer je bio potreban velik broj radnika za osnovne građevinske radove, pomoćne snage, usluge transporta građevinskog materijala itd. Iako su većinu profesionalnih radova izvodili strani majstori

²⁷ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Prvo djelo novog župnika J. Žerjavića«.

²⁸ J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 58, 65, 70, 75.

²⁹ J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 31, 75. Vidi i: DAZG MB MKU 1890. – 1906., rbr. 147., 19. kolovoz 1896.

³⁰ V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 31–32. Usp. I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 63–64.

³¹ Osim osnovnih podataka, koje nalazimo kod Buturca. Vidi: J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 27–33. Osim navedenog, danas su najznačajniji radovi D. Damjanovića, V. Jakaša Borića i I. Kraševac. Vidi: Dragan DAMJANOVIC, »Herman Bollé i obnove baroknih sakralnih građevina u stilu njemačke neorenesanse«, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam* god. 19, br. 1/41, Zagreb, 2011., str. 42–59.; Viki JAKAŠA BORIĆ, »Arhitektonska transformacija svetišta Majke Božje Bistričke u 19. stoljeću«, *Marija Bistrica. Naselje i svetište, arhitektura i urbanizam* (ur. Vlatka FILIPČIĆ MALIGEC), Gornja Stubica, 2016., str. 27–43; Irena KRAŠEVAC, »Herman Bollé, Theodor Grünzweig i majstori obnove marijabistričkog svetišta«, *Marija Bistrica. Naselje i svetište, arhitektura i urbanizam* (ur. Vlatka FILIPČIĆ MALIGEC), Gornja Stubica, 2016., str. 45–52.

³² J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Stara cinktura«. Usp. V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 32.

³³ V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 33.

zidari, klesari i slikari, za radove su se angažirali i domaći majstori i mještani, osobito za one struke ili poslove za koje nije bilo vanjskih suradnika. Radovi na obnovi crkve tekli su redovito i neprekidno između ostalog i zato što je župnik Žerjavić redovito i korektno svake nedjelje isplaćivao nadnice radnicima.³⁴ Kako bi se poštovali zadani rokovi, Žerjavić je tijekom unutrašnjih radova u crkvi u zimskim mjesecima 1880. godine (faza unutrašnjeg uređenja crkve) dao u njoj zazidati privremene ciglene peći kako bi radnici i po zimi mogli radi na obnovi interijera te je za tu akciju spaljeno čak do 104 hvati ogrjevnog drva.³⁵ U okolici svetišta također je bilo vrlo živo tijekom tih radova. Cigla se pekla ispod crkve na parceli zvanoj Ciglana, gdje se miješala lokalna zemlja s onom dovezenom kolima iz Poljanice. Osnovni grubi kamenoklesarski radovi, nakon vađenja kamena iz kame-noloma u Podgorju, obavljali su se kod kapele sv. Ladislava. Takve blokove potom se s drugim kamenim materijalom koji je dovezen iz Vinice i Petrove Gore kolima vozilo na bistrički trg, gdje su ih zatim prema stručnim nacrtima detaljno obrađivali majstori klesari. Kolik je bio intenzitet radova ukazuje i podatak da se za brušenje i popravak klesarskih dljeta morala uspostaviti i posebna privremena kovačnica, koju je vodio jedan strani stručni majstor kovač jer domaći kovači nisu znali obavljati fine popravke takvih specifičnih alata.³⁶ Od domaćih obrtnika u radovima je sudjelovao i bravar Husinec, a radi nabavke materijala, odnosno hrane i pića nadničarima angažirani su bistrički trgovci Grünwald i Weiss kao i varaždinski trgovac Leitner.³⁷ Tijek obnove nisu značajnije poremetila ni dva nesretna događaja 1880. godine. Kratku privremenu obustavu unutrašnjeg uređenja crkve uzrokovao je požar, koji je buknuo noću s 15. na 16. kolovoza 1880. i prilikom kojeg je uništen sav crkveni namještaj i inventar dok je jedino ostao sačuvan veliki oltar s čudotvornim Marijinim kipom.³⁸ Poznati katastrofalni potres koji je 9. studenoga iste 1880. godine pogodio Zagreb i područja s druge strane Medvednice nije prouzročio ljudske žrtve ni značajne štete na župnoj crkvi i dvoru u Mariji Bistrici.³⁹ Žerjavić je stoga bio u mogućnosti primiti postradale svećenike iz Nadbiskupskog sjemeništa u Zagrebu, čija je zgrada stradala u potresu i bila neupotrebljiva.⁴⁰ Iako kompleks svetišta s glavnom crkvom i župnim dvorom nije stradao od potresa, zbog obnove i navedenog požara odobreno je privremeno služenje svetih misa u kapelama sv. Ladislava u Podgorju, sv. Marije Magdalene na Humu i Blažene Djevice Marije na Vinskom vrhu.⁴¹ Ostale kapele koje su pretrpjele znatnu štetu Žerjavić je dao obnoviti pod vodstvom građevinara Cerneluttija.⁴² Cjelokupan trošak obnove svetišta iznosio je oko 180 000 forinti.⁴³ U završnim radovima obnove

³⁴ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1879. Crkvena obnova dobro napreduje«. V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 40.

³⁵ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1879. Crkvena obnova dobro napreduje«.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 37.

³⁸ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1880. Vatra u crkvi«. Usp. V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 27. S obzirom na to da su stare orgulje stradale u tome požaru, župnik Žerjavić je 1882. nabavio nove kod tvrtke Heferer za trošak od 3025 forinti. Vidi: V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 44. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 34.

³⁹ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Dogradjen toranj«.

⁴⁰ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1880. Veliki potres u Hrvatskoj«. Vidi i: J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1880. Služba Božja vrši se u kapelama«.

⁴¹ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1, br. 17. odobrenje Nadbiskupije da se u kapeli sv. Ladislava može služiti misa, 27. rujna 1880.

⁴² V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 169.

⁴³ *Ibidem*, str. 37.

svetišta u Bistrici Žerjavić je također za obnovljenu crkvu pribavio oslikane prozore 1881. i 1890. te i novi toranjski sat 1882. godine.⁴⁴ Otvorenje crkve za uporabu uslijedilo je nakon posvećenja novog oltara i služenja prve mise 3. lipnja 1883. godine pod vodstvom zagrebačkog nadbiskupa Josipa Mihalovića, a svetištu je papa Lav XIII. poklonio pozlačeno podnožje za čudotvorni kip Majke Božje Bistričke.⁴⁵ Kako je obnova kompleksa dovršena, još veću dostupnost marijanskog svetišta i dotok sve većeg broja hodočasnika u Mariju Bisticu potakla je i izgradnja trasirane ceste na relaciji Zagreb – Kašina – Laz – Marija Bistrica (1878. – 1880.). Građena u vrijeme bana Ivana Mažuranića na temeljima već prije više puta trasirane, ali nikada izgrađene i modernizirane rute, skratila je dolazak u Mariju Bisticu s višesatnih putovanja kolima ili pješke iz dotadašnje zapadne rute preko Bistre i Stubice, odnosno istočne iz smjera Svetog Ivana Zeline i Bisaga na četverosatnu vožnju kolima. Dodatno, sličan efekt imala je i izgradnja željezničke pruge na relaciji Zaprešić – Zlatar Bistrica – Varaždin – Čakovec puštene u promet 4. rujna 1886. godine, čime su hodočasnici prispjeli na zlatarbistrički kolodvor preostali dio puta od par kilometara od marijanskog prošteništa išli pješke ili su ih lokalni mještani uz naknadu vozili kolima.⁴⁶

Sama Marija Bistrica već se pred dolazak župnika Žerjavića već razvijala u skladu s postojećim zakonima i propisima te modernizirala prema mogućnostima. Nakon kraćeg razdoblja 1848. godine kada je bila kotar i općina (ujedno i sučija – sjedište kot. suca) u sastavu Zelinske podžupanije s neprirodnim granicama i enormnim stanovništvom od preko 11 000 žitelja, Bistrica je 1868. godine, ustrojena kao općina i bilježništvo pripojena kotaru Stubici sa sjedištem u Donjoj Stubici.⁴⁷ Tada je bistričko bilježništvo, tj. općina obuhvaćala devet sela: Bistrica, Globočec, Hum, Laz, Podgorje, Podgrađe, Selnica, Sušobreg i Tugonica. Općina je bilježila stalan porast stanovništva uzrokovan kako pozitivnim demografskim prirastom (više rođenih na broj umrlih po godini) tako i priljevom stranaca koji su zbog poslova vezanih uz hodočašća i samo svetište (zidari, licitari, obrtnici, slastičari, krčmari i dr.) dolazili trajno stanovati u Mariju Bisticu. Tako je općina Marija Bistrica, primjerice, 1857. godine imala u navedenim selima sveukupno 5484 stanovnika u 340 kuća, da bi 1913. godine imala već 10 469 stanovnika raspoređenih u 1794 kućanstva.⁴⁸ Na čelu općine nalazio se načelnik i sudac, bilježnik, ovrhovoditelj te pisari. Upravo zbog postojanja navedenih ureda, kao i zbog velikog pritoka hodočasnika, za nadzor javnog reda i mira Bistrica je imala i manju oružničku ispostavu. Općinska vlast je sve do 1900. godine djelovala u prostoru plemićke kurije Prašinski, koja je tada srušena te je podignuta općinska zgrada zaslugom načelnika Šimuna Ivaka. Trošak gradnje iznosio je 55 000 forinti, a gradio ju je arhitekt Carnelutti iz Zagreba.⁴⁹ Osim općinske uprave Bistrica je od 1852. godine imala učionicu, a od 1880. godine dobila je i poštanski ured kao filijalu

⁴⁴ *Ibidem*, str. 38, 43. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 33.

⁴⁵ I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 107.

⁴⁶ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1890. Gradi se željeznica«. Usp. V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 171; J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 108–109; I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 174.

⁴⁷ J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 12.

⁴⁸ Godine 1857. godine općina ima 5484 stanovnika u 340 kuća. Na kraju župnikovanja J. Žerjavića 1910. godine imala je 11 420, odnosno 1913. godine 10 469 stanovnika u 1794 kuće. Vidi: J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Pabirci«. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 12.

⁴⁹ J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 12.

glavnog poštanskog ureda u Zlataru s kojim je do četiri puta tjedno vršila razmjenu pošte poštahodom ili kolima.⁵⁰ Od 1889. godine mjesto je dobilo, zaslugom učitelja Josipa Kirina, i prvo dobrovoljno vatrogasno društvo, pri kojem je osnovana i prva glazbena sekcija, a 1900. godine i Hrvatsku čitaonicu.⁵¹

2. Župnik Juraj Žerjavić

Što se tiče postojećeg klera u Bistrici, Žerjavića su na župnom dvoru 1875. godine dočekali već služeći kapelani Juraj Benak (kooperator) te Martin Peroković, voditelj, tj. administrator župe preminulog župnika Mirka Tumpića.⁵² Svi navedeni, kao i naredni kapelani koji će na Žerjavićevu župnom dvoru boraviti neko vrijeme do dobivanja vlastite župe, bili su njegov glavni oslonac za pastoralno vođenje župe. Župa je 1880-ih imala oko 6000 vjernika, raspoređenih u desetak župnih sela: Bistrica, Laz, Hum, Podgrađe, Selnica Tugonica, Poljanica, Sušobreg, Globočec i Podgorje Bistričko.⁵³ Navedeno stanovništvo, koje je stalno bilo u porastu, činilo je Žerjavićeve župljane s kojima je svakodnevno komunicirao tijekom svojeg pastoralnog rada, tj. davanjem sakramenata krštenja, vjenčanja kao i vođenjem sprovoda te služenjem svetih misa. Prvi sakrament u župi Žerjavić dijeli 1. veljače 1875. godine, kada krsti Florijana, sina Andrije Papića i njegove žene Ane rođ. Kuzman iz Podgorja.⁵⁴ U dijeljenju sakramenta krštenja Žerjavić i njegovi kapelani surađivali su i s lokalnim primaljama koje su prilikom poroda župljanki u slučaju smrtno opasnosti novorođenčeta imale pravo izvršiti žurno krštenje, koje bi zatim Žerjavić i njegovi kapelani upisivali u matice krštenih ili matice umrlih.⁵⁵ Za mnoga krštenja nezakonite djece, ili pak vjenčanja stranaca za koje nije bilo moguće naći kumove, Žerjavić je u taj proces uključivao članove svoje družine i privrženike. Tako je Žerjavić 4. veljače 1884. godine u Bistrici vjenčao Jakoba Šiblera, klesara rodom iz Breznice u Kranjskoj, s bistričkom župljankom udovicom Anom Grabner, pri čemu su kumovali župnikov sluga Hrupelj te seljak (inače vječni oporbenjak) Andrija (Andro) Brlečić.⁵⁶ Žerjavić je također dolaskom u Bisticu vršeći krštenja više puno puta stvarao i diplomatske odnose s mjesnim utjecajnim obiteljima,

⁵⁰ I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 211.

⁵¹ J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 108. Vidi i: I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 214, 231. Usp. *100 godina dobrovoljnog vatrogasnog društva Marija Bistrica 1889. – 1989* (ur. Josip FIJAN), Marija Bistrica, 1989., str. 18; te *Sto dvadeset godina dobrovoljnog vatrogasnog društva Marija Bistrica* (ur. Miroslav KIRINČIĆ), Marija Bistrica, 2009., str. 51 i Srečko KLAUŽER, *100 godina glazbe u Mariji Bistrici*, Marija Bistrica, 1994., str. 7.

⁵² Juraj Benak, rodom iz Čuntića, rođ. 15. travnja 1847. zaređen 1873., bio je bistrički kapelan 1874. – 1875. godine, *Schematismus*, 1896., str. 205, 280. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90. Martin Peroković, rodom iz Đurđevca, rođ. 30. svibnja 1844., zaređen 1870. godine, bistrički kapelan 1874. – 1875. Kasnije je vodio 1896. kao administrator župu Soline (ili Jame) u Zagrebačkoj županiji (Glinski distrikt Goričkog arhiđakonata, arhiđakona Pavla Guglera). *Schematismus*, 1896., str. 18, 292. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

⁵³ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Uzdržavanje župnika« te »Godina 1828.«. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 15.

⁵⁴ DAZG MB MKK 1867. – 1878., rbr. 24, 1. veljače 1875.

⁵⁵ Npr. primalja je do kraja 1876. godine bila Ana Cerovski-Tkalčić inače rodom iz župe Sv. Nikola (Gornja Zelina), kada je preminula i pokopana na župnom groblju u Mariji Bistrici. Vidi: DAZG MB MKU 1870. – 1878., 2. prosinca 1876.

⁵⁶ DAZG MB MKV 1878. – 1899., rbr. 13. 4. veljače 1884.

prihvaćajući uz funkciju krstitelja i čast i dužnost kumovanja. Naime, u početnim godinama svojeg župnikovanja održavao je dobre odnose s općinskim vlastima i njihovim službenicima, što kasnije, a osobito 1890-ih neće biti slučaj. Prema matičnim knjigama krštenih Žerjavić je prvi put kao bistrički župnik kumovao 19. ožujka 1875. godine na krštenju Josephe Emilie, kćeri tadašnjeg općinskog bilježnika Josepha Francoisa i njegove supruge Lukrecije rođ. Danovi, a naredne 1876. godine 12. studenoga Žerjavić je krstio i kumovao Rozaliji, kćeri općinskog suca Janka (Ivana Evang.) Cipriša i njegove supruge Helene rođ. Škvorc.⁵⁷ Dok su većinu krštenja obavljali njegovi kapelani, Žerjavić je održavajući dobre diplomatske odnose i iskazujući čast i poštovanje kao opat i župnik, većinom osobno dijelio sakrament krštenja i vjenčanja pripadnicima vlastelinskih kolatorskih te bogatijih i utjecajnijih trgovačkih obitelji. Žerjavić je tako 10. ožujka 1896. godine u Bistrici vjenčao plemića Nikolu Karapancsu od Krajne, carskog konjaničkog satnika grkoistočne vjeroispovijesti rodом iz Temeške županije u Ugarskoj, s barunicom Zdenkom udovicom Vranyczany rođ. Hellenbach, kćeri kolatorice Klotilde Hellenbach rođ. Jelačić i njezina supruga Lazara Hellenbacha. Kumovi su bili grof Egidije Dessewffy i grof Ljudevit Kulmer, a vjenčani par je prema sačuvanom dokumentu Žerjavićeve ostavštine potpisao prije vjenčanja uvriježenu prisegu kojom se sporazumno obvezuju djecu odgajati u duhu Katoličke Crkve, odnosno u vjeroispovijesti nevjeste.⁵⁸ Tijekom župnikovanja u Bistrici također su mu se s raznim molbama obraćale i mnoge poznate ličnosti. Primjerice, 1883. godine Žerjaviću se obratio Bela Čikoš-Sesija (1864. – 1931.), kasniji poznati akademski slikar, s molbom da radi skorog planiranog vjenčanja izvrši propisanu napovijed i odziv mladenaca te da shodno tomu izda za njegovu buduću suprugu Justinu Raymann (inače rođakinju i kćer bistričkog apotekara, a ujedno i bistričku župljanku) neophodnu potvrdu za vjenčanje koje će se obaviti u evangeličkoj vjeri.⁵⁹

Sakramente Žerjavić naravno nije uskraćivao ni svojim lokalnim političkim oponentima, ali je takva dijeljenja prepustio svojim kapelanima. Tako je krštenje Dragutina, sina »neprijateljskog« načelnika Šimuna Ivaka ujesen 1886. godine prepustio svojem kapelanu Gjuri Ortneru, a na sličan način je vođenje pogrebne povorke i molitve prilikom pogreba navedenog načelnika u kolovozu 1905. prepustio kapelanu Eduardu Riseku.⁶⁰

Što se tiče daljnjeg pastoralnog rada, Žerjavić je, usmjeravajući i svoje kapelane u tom smjeru, poštovao sve odredbe koje su donosile odluke Kanonskog vikarijata i Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu, a među njima i one koje je kroz suradnju s crkvenim vlastima tražila tadašnja Zemaljska vlada. Tako je Žerjavić vodio evidenciju, tj. izvjesnice o brojčanim i odnosnim stanjima članova lokalnih zadruga kojima je prilagao prikupljena i rekonstruirana rodoslovlja članova obitelji, a također je sukladno propisima izdavao

⁵⁷ DAZG MB MKK 1867. – 1878., rbr. 65, 19. ožujka 1875.; rbr. 306, 12. studenoga 1876.

⁵⁸ DAZG MB MKV 1878. – 1899., rbr. 27, 10. ožujka 1896. Vidi i: NAZ ŽAMB kut. 3. B-1, pismena potvrda Nikole Karapancse, 1896. godine.

⁵⁹ NAZ ŽAMB kut. 3., B-1, pismo na njemačkom i njemačkoj gotici Bele Rittera von Csikosa na župnika J. Žerjavića, 1883. O Beli Čikoš Sesiji vidi: ČIKOŠ SESIJA, Bela, HBL, dostupno *online* URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/cikos-sesija-bela> (11. 3. 2024.).

⁶⁰ DAZG MB MKK 1878. – 1886., rbr. 329, 28. listopada 1886. i DAZG MB MKU 1890. – 1906., rbr. 234, 21. kolovoza 1905.

potvrde za domovnice.⁶¹ Zasiurno je provodio i naredbu, tj. molbu kotarske vlasti u Zlataru protiv sveprisutnog akutnog psovanja (napose svetaca i Boga) kod stanovništva njegova kotara. U molbi koju je Žerjaviću uputio 6. studenoga 1880. godine kotarski podžupan Tomašić tražila se intervencija i pomoć bistričkog župnika u suzbijanju tih bogohulnih navika bilo putem opominjanja naroda tijekom propovijedi bilo putem direktne prijave prijestupnika kotarskim vlastima.⁶² Na sličan je način sudjelovao sa svojim kapelanima i u provođenju odredaba i proglaša vlasti 1893. i 1894. godine koje su se ticale pomoći u sprečavanju izbijanja epidemija raznih bolesti (osobito kolere), prilikom čega se tražilo da svećenstvo bude od pomoći lokalnim liječnicima ili ranarnicima koji rade uviđaje nad pokojnicima te da i sami prijavljuju sumnjiva preminuća prilikom vođenja pogrebnih ceremonija od kuća pokojnika.⁶³

Uz sve veću prisutnost i prodor liberalnih građanskih ideala kao i pojave socijalističke misli, Žerjavić je podupirao kroz pastoralni rad provođenje svih smjernica zagrebačkih nadbiskupa u smjeru restauracije i pojačavanja pobožnosti kod stanovništva. Tako je provodio odredbu pape Lava XIII. iz 1895. godine o pobožnosti moljenja svete krunice na čast Djevice Marije, a kroz propovijedi na misama puku je prenosio moralne poruke i upute za vođenje moralnog život vjernika i važnost crkvene ženidbe, koje je dobio od zagrebačkog nadbiskupa Jurja Posilovića. Na sličan način Žerjavić je djelovao i u karitativnom smislu kada se 1896. godine tijekom pojave gladi u Zagorju propašću usjeva uzrokovane tučom i nevremenom priključio nadbiskopovu pozivu za svećenstvo da sudjelovanju u sakupljanju milodara za stradalo stanovništvo Zagorja, za koje je osnovan Centralni odbor u Varaždinskoj županiji na čelu s velikim županom Radoslavom pl. Rubido Zichyjem.⁶⁴ Shodno navedenome provodio je i biskupske odredbe o otpustu (dispencaciji) od nemrsa tijekom tih gladnih godina.⁶⁵ Sa svojim kapelanima i župnim uredom sudjelovao je i u provođenju proglaša i uputa nadbiskupa Posilovića za sudjelovanje u državnom popisu stanovništva 1897. godine kojim se tražilo da se iskaznice o stanju puka (temeljem uvida u matične knjige i stanja duša) dva puta godišnje šalju Kraljevskom zemaljskom uredu u Zagrebu.⁶⁶ Osim na misama i propovijedima mnoge od tih odredaba Žerjavić je nastojao provesti i kroz sudjelovanje svojih kapelana u prosvjetnoj djelatnosti lokalne škole. Vjeronauk u školi držali su Žerjavićevi kapelani, a za djecu se također svakoga dana održavala jutarnja đaćka misa u 7.30 sati u ljetnim mjesecima, a za djecu koja su na nastavu išla popodne svaki je dan bilo blagoslivljanje. Djeca su prisustvovala nedjeljnim misama i svetkovinama, a ispovijedala su se godišnje o Božiću, Uskrsu te krajem školske godine (u lipnju

---

⁶¹ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1; B-II-1-6, izvjestnice o stanjima zadruga po župnim selima 1874. – 1909., rodoslovlja zadruga 1878. – 1910., te izdane domovnice 1891. – 1911.

⁶² NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1, dopis kotarskog podžupana kotarske podžupanije u Zlataru Tomašića za podršku i intervenciju župnika Žerjavića protiv psovki, Zlatar, 6. studenog 1880.

⁶³ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-IV. Okružnice i oglasi – odredba Kr. zemaljske vlade o razgledu mrtvih iz 1893. i 1894. godine.

⁶⁴ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-IV. Okružnice i oglasi – okružnice biskupa Juraja Posilovića iz 1895. i 1896. godine.

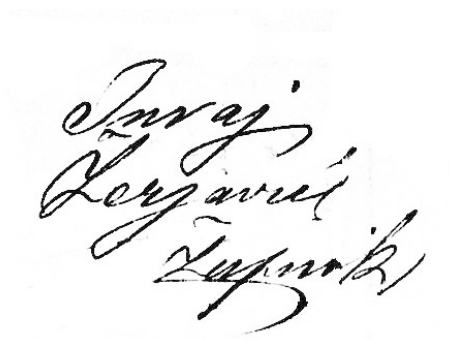
⁶⁵ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-IV. Okružnice i oglasi – proglas nadbiskupije o dispencaciji u nemršenju 1897. godine.

⁶⁶ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1, B-IV. Okružnice i oglasi – proglas i upute zagrebačkog nadbiskupa Juraja Posilovića i Direktorija Zagrebačke nadbiskupije za popis stanovništva svećenicima i župnicima 16. listopada i 30. prosinca 1896. godine.

ili srpnju), tj. na dan svetog Alojzija, kada je bila i prva sveta pričest za prvopričesnike.⁶⁷ Žerjavić se također skrbio da školska djeca sa svojim učiteljima sudjeluju u svim vjerskim procesijama i svetkovinama. Tako je, primjerice, u Mariji Bistrici svečano obilježena, u suradnji s učiteljima i školskom djecom, 200. obljetnica smrti sv. Alojzija Gonzage.⁶⁸ Od ostalog klera, Žerjavić se u Bistrici mogao osloniti i na angažman časnih sestara milosrdnica reda sv. Vinka Paulskog, koje su od 1872. godine boravile u mjestu te se odmah po dolasku uključuju u prosvjetni rad držeći nastavu za djevojčice na postojećoj mještovitoj pučkoj školi.⁶⁹ Osim časnih sestara i kapelana, koji su predavali vjeronauk na lokalnoj školi, i sam Žerjavić je bio izuzetno angažiran oko školstva u Mariji Bistrici.

Portret Jurja Žerjavića. Izvor: Antun CUVAJ, *Grada za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. XI, od 31. listopada 1888. do danas, Zagreb, 1913., str. 439

Potpis Jurja Žerjavića iz matične knjige župe Marija Bistrica

3. Mecena lokalnog školstva

Službeno školstvo u Mariji Bistrici dolaskom župnika Žerjavića 1875. godine imalo je za sebe već više od dva desetljeća rada. Pučka škola u Mariji Bistrici osnovana je zaslugom općinskog odbora i župnika Mirka Tumpića 1852. godine, ali je djelovala u neadekvatnom objektu naziva Školničija, koji je prethodno služio kao mjesto stanovanja župnog orguljaša, odnosno prvog učitelja Lovre Ježeka (1852. – 1868.).⁷⁰ Uspostavom škole i dolaskom Ježeka jedan dio tog prostora, tj. soba postala je učionica za 25 učenika, dok je druga soba ostala učiteljev stan. No, ubrzo se prostor pokazao neadekvatan i nedostatan za obuku sve većeg broja djece koja su polazila školu. Tako je, nažalost, zbog požara koji je 1862. godine zahvatio područje centra i gornjeg dijela Marije Bistrice izgorjela i

⁶⁷ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1888./1889.

⁶⁸ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1890./1891.; šk. god. 1894./1895.

⁶⁹ V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 157. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 87–88.

⁷⁰ V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 157. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 101–102.

navedena Školničija.⁷¹ Također je već bila u izgradnji nova pučka učionica koju je općina gradila na drugoj lokaciji. Ona se nalazila na zemljištu zapadno od crkve, koje je zajedno s postojećim prizemnim objektom kbr. 13 općinsko poglavarstvo kupilo za 10 000 forinti od župnog kolatora i posjednika Podgrada grofa Schlippenbacha. Do 1862. godine postojećoj kupljenoj prizemnici nadograđen je kat (a zatim bočno i staja) te je tako počela s radom nova škola, koju je nekoliko godina nakon otvorenja posjetio i tadašnji vrhovni župan Ivan Kukuljević.⁷² Žerjavić je nastavio poput pokojnog župnika Tumpića sudjelovati u radu škole obavljajući dužnost jednog od školskih odbornika. Prema sačuvanim podacima Žerjavić je cijelo vrijeme svojeg župnikovanja na Mariji Bistrici bio stalni član školskog odbora, prisustvovao je završnim školskim ispitima te se angažirao kod sudjelovanja učitelja i djece kod proslave svih važnijih blagdana, svetkovina i procesija.⁷³ Dok su općinske vlasti svake godine osiguravale sredstva za knjige za siromašnu djecu te repromaterijal (bilježnice itd.), Žerjavić je za školu osigurao dobivanje publikacija Društva sv. Jeronima, a na njegov prijedlog i na temelju zaklade pokojnog bistričkog župnika M. Tumpića upisuje se svake godine po šest najboljih dječaka i pet djevojčica za članove toga društva prilikom polaganja završnih ispita na obje učionice.⁷⁴ Štoviše, na kraju školske godine 1894./1895. Žerjavić je, uz već tradicionalno upisivanje najboljih učenika u članstvo navedenog društva, dječачkoj i djevojačkoj školi poklonio veći broj knjiga toga društva kao i dječje molitvenike.⁷⁵ Osim tih aktivnosti upravo će 1894. godina donijeti novi veliki angažman župnika Žerjavića oko rješavanja akutnog pitanja prostora za obuku djevojčica, koju su nakon izdvajanja iz mješovite škole obavljale časne sestre u unajmljenoj privatnoj kući Petra Lisca. Naime, prvotna škola je zbog porasta djece 1886. godine razdvojena na dva dijela i dvije lokacije. Na staroj lokaciji ostala je dječачka učionica, a obuku djevojčica preuzele su sestre milosrdnice. One su od svojeg dolaska u Bisticu (prosinac 1872.) i provođenja nastave u svojem stanu i zatim u prizemlju dječачke škole do 1886. godine, djevojčice nastavile podučavati u kući koju je općina unajmila od mještanina Petra Lisca te godine sve do 1894. godine.⁷⁶ U toj akutnoj i nezavidnoj situaciji iskazao se svojim djelovanjem upravo župnik Žerjavić. Naime, na lokaciji prve škole – izgorjele Školničije – koja se nalazila na župnoj parceli, dolazi do gradnje nove djevojačke škole. Žerjavić je za te potrebe u dogovoru s općinskim vlastima ustupio navedenu parcelu zajedno s pripadajućim učiteljskim vrtom za odštetu od 600 forinti, a za podizanje novog objekta donirao je 1000 forinti. Župnik Žerjavić tako se na sjednici školskog odbora 26. rujna 1893. godine odrekao svakog vlasništva zemljišnih čestica br. 87, 88 i 89 uz odštetu od 600 forinti i predao ga u vlasništvo bistričke općine pa je u ljeto 1894. godine počela gradnja.⁷⁷ Gradnja je dovršena krajem iste

---

⁷¹ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1862. Velika vatra na Bistrici«.

⁷² V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 157. Usp. I. Jurišić et al., *Marija Bistrica*, str. 194.

⁷³ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1888./1889. i dalje.

⁷⁴ OŠMB-AG Spomenica Bistrica, šk. god. 1888./1889, šk. god. 1890./1891., šk. god. 1891./1892.

⁷⁵ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1894./1895.

⁷⁶ I. JURISIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 195.

⁷⁷ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1893./1894.; šk. god. 1894./1895. Tom darovanju prethodio je višegodišnji spor s bistričkom općinom jer je općina u tom stanu orguljaša učitelja plaćala za jednu sobu za potrebe škole godišnju stanarinu, no nije bila vlasnik parcele, što je postala tek navedenim Žerjavićevim darovanjem. Oko spora vidi: J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Parnica radi Školničije«. Vidi i: J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1862. Velika vatra na Bistrici«.

godine troškom općine od 10 000 forinti (koje je općina stekla od obveznica regalnog prava), navedene Žerjavićeve donacije te uz pomoć župljana koji su davali ručne i vozne težake. Prizemni objekt građen je po nacrtu Građevnog odsjeka Visoke kraljevske zemaljske vlade.⁷⁸ Svečano otvorenje škole na čijem je pročelju stajao natpis *Djevojačka pučka učiona* zbilio se 11. prosinca 1894. godine. Školu je uz asistenciju kapelana Antuna Gerbera i Mije Lovrišaka blagoslovio župnik Žerjavić u prisustvu kr. žup. školskog nadzornika Petra Mitrečića, mjernika Hribara i kr. kotarskog mjernika Kosa, kotarskog upravitelja stubičkog kotara Mate Babića i općinske vlasti, tj. načelnika Šimuna Ivaka i odbornika Janka Jakopca, Milana Šinceka i Stjepana Papića, te školskog odbora na čelu s predsjednikom barunom Dionizom Hellenbachom.⁷⁹ Uz veliku prisutnost školske djece i mještana prvi se obratio upravo vlč. Žerjavić, zahvaljujući svima koji su pripomogli dovršenju gradnje.⁸⁰

Podupiranje školstva Žerjavić je nastavio i narednih godina. U školskoj godini 1898./1899. župnik Žerjavić je za potrebe škole nabavio i donirao glazbalo (harmonij) za poduku u pjevanju.⁸¹ U 1899. godini Žerjavić se pridružio davanju pomoći i potporama siromašnim učenicima, na način da je dozvolio da se iz zaklade pok. župnika Tumpića osiguraju sredstva za obuču i odjeću.⁸² Već se 1893. godine javila potreba kod stanovnika udaljenih sela Selnica i Laz da se kod općinskih vlasti zatraži izgradnja lokalnih područnih škola. No, iako je taj zahtjev uprava Stubičkog kotara prosljedila na razmatranje i očitovanje bistričkoj općina i školskom odboru, do pokretanja gradnje tada nije došlo. Naime, na sjednici školskog odbora u prisustvu općinskih službenika održanoj u siječnju 1894. godine odlučeno je da se ne ulazi u takve troškove i gradnju s obzirom na to da je u tijeku gradnja djevojačke učionice u Bistrici.⁸³ Gradnja područnih škola morala je pričekati još čitavo desetljeće. Općinske vlasti nisu težile same pokrenuti gradnju i otvaranje novih školskih objekata, a župnik Žerjavić ušao je u ozbiljne političke vode za čiji se angažman počeo pripremati već tijekom 1880-ih godina, podupirući Stranku prava.

4. Bistrički pravaš i njegovi kapelani

Žerjavić na Mariju Bisticu dolazi kao osoba već upoznata s političkim idejama pravaškog pokreta. Najnovija istraživanja pokazuju da je temelj tomu stečen u korespondenciji s Eugenom Kvaternikom tijekom Žerjavićeva boravka na školovanju u Rimu 1860-ih.⁸⁴ Dodatnu potvrdu nalazimo i u podatku da je Žerjavić autor teksta o jubileju pape Pija IX. (1846. – 1878.) objavljenog u tadašnjem pravaškom glasilu *Hrvatska*.⁸⁵ Taj pothvat ne iznenađuje s obzirom na to da je Žerjavić u kontakt s mladim pravašima došao tijekom njegova profesorskog rada na zagrebačkoj gimnaziji (1871. – 1874.), gdje su mu je

⁷⁸ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1894./1895. I. JURISIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 196.

⁷⁹ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1894./1895.

⁸⁰ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1894./1895.

⁸¹ OŠMB-AG Spomenica Bistrica, šk. god. 1898./1899.; šk. god. 1902./1903.

⁸² OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1899./1900.; šk. god. 1900./1901.

⁸³ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1893./1894.

⁸⁴ A. BIOČIĆ; J. TURKALJ; A. ŽUNABOVIĆ, »Prilog političkom«, str. 180.

⁸⁵ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, osobni fond E. Kvaternika, pisma E. Kvaternika E. Halperu (AHAZU XV-22b). br. 17, pismo E. Kvaternika E. Halperu, 29. lipanja 1871.

kolega bio David Starčević, koji je iste 1871. godine smijenjen i optužen za sudjelovanje u Rakovičkoj buni.⁸⁶ Upravo slom Rakovičke bune kojim je i rad Stranke prava obustavljen, kao i briga oko financijske sanacije i održavanja župne nadarbine te poslovi oko Bolléove obnove bistričkog svetišta utjecali su na privremeni prekid daljnjeg Žerjavića političkog angažmana. Tako je svoje direktno mnijenje i pristranost pravašima te javno eksponiranje Žerjavić čuvao sve do početka 1880-ih, godina kada se opredjeljuje za podupiranje pravaškog pokreta i Stranke prava. Prvo nezadovoljstvo naroda i stanovništva vlašću, od kojih su se mnogi lokalni činovnici isticali korumpiranošću, Žerjavić je mogao vidjeti i u samoj Bistrici. Prvi značajniji iskazi takva nezadovoljstva buknuli su 1883. godine. Buna 1883. godine u Mariji Bistrici, iako shvaćena kao pobuna koje je krenula od studentskog i građanskog bunta u Zagrebu povodom postavljanja dvojezičnih (mađarskih) grbova, imala je i lokalnu komponentu. Bila je riječ o buntu protiv kršenja zakona od strane lokalne vlasti, koja je uz provođenje raznih ovrha dobivena sredstva, kao i ona stečena otkupom javnih radnji, rabila u vlastitu korist.⁸⁷ Žerjavić je kao bistrički župnik neuspješno pokušao intervenirati kod pobunjene svjetine, koja je naposljetku napala i fizički ozlijedila općinsko vodstvo. Iako i sam tada odbačen od svjetine, po završetku bune koja je rezultirala intervencijom oružničkog odreda iz Zlatara i nekolicinom mrtvih seljaka, Žerjavić je kao pozvani svjedok tijekom suđenja pobunjenicima radio na tome da im se kazne ublaže.⁸⁸ Dodatno, Žerjavić je dobio dopis od kr. podžupanije u Zlataru u kojem se do uspostave potpunog reda uzrokovanog nemirima smatraju nepoželjnim bilo kakva okupljanja svjetine kod crkava, župnih dvorova i sajмова.⁸⁹ No Žerjavić 1884. godine glasa za pravaškog kandidata Gjuru Rukavinu (1834. – 1915.), a od iste godine je i povjerenik Matice hrvatske za Bisticu (do 1891.).⁹⁰ Svojim sve intenzivnijim političkim angažmanom nastavlja produljivati jaz s općinskim službenicima na čijem se čelu kao novoj postavi nakon bune 1883. godine nalazio načelnik Šimun Ivak (do 1905.).⁹¹ I s novom postavom općinske vlasti stanovništvo nije bilo zadovoljno zbog kršenja raznih prava i evidentne korupcije. Narednih godina situacija je bila slična kao prije te je i općinska vlast na čelu s načelnikom Šimunom Ivakom s namjerom stjecanja zarade kršila uvriježena stara prava mještana po pitanju primata trgovine tijekom hodočašća. Primjerice, u kolovozu 1885. godine dogodio se izgređ kada je mještatin Franjo Brlečić otvoreno nasrnuo na načelnika Ivaka i općinskog bilježnika Ivana Kukolića, koji su strancima dali u koncesiju najbolje lokacije na bistričkom trgu za kuhanje i prodavanje jela, kave i pića hodočasnici.⁹²

⁸⁶ *Dragoljub. Hrvatski kalendar za godinu 1870.* sv. 7, Zagreb, str. 64.

⁸⁷ Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj*, Zagreb, 1980., str. 179. Detaljnu događajnicu vidi u: J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Župljani« i »Godina 1883. Buna u zemlji započela u Bistrici«. Usp. J. BURTURAC, *Marija Bistrica*, str. 108. U novije vrijeme je revalorizirao navedene događaje na Bistrici i Darko Lacković. Vidi: Darko LACKOVIĆ, »Nemiri na "pijacu" u Mariji Bistrici 1883. godine«, *Hrvatsko zagorje*, god. 15, br. 1/2, Donja Stubica, 2009., str. 186–200.

⁸⁸ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Buntovnici na sudu«.

⁸⁹ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1, Dopis kr. podžupana u Zlataru župniku Žerjaviću, 3. studenoga 1883.

⁹⁰ J. TURKALJ, »Dr. Juraj Žerjavić«, str. 126. Za angažman Žerjavića u Matici hrvatskoj vidi: Tade SMIČI-KLAS; Franjo MARKOVIĆ, *Matica hrvatska od godine 1842. do 1892.: spomen knjiga: sa dvanaest slika i jednim snimkom rukopisa*, Zagreb, 1892. (Prilog II.), str. 49.

⁹¹ Šimun Ivak bio je načelnik općine Marija Bistrica od 1883. do svoje smrti 1905. godine. Umro je 12. kolovoza 1905. Vidi: DAZG MB MKU 1890. – 1906., rbr. 234, 21. kolovoza 1905.

⁹² »Izgređ sbog Turakah na Mariji Bistrici«, *Narodne novine*, Zagreb, 18. kolovoza 1885.

Aktivnim uključenjem u podupiranje Stranke prava, osim podržavanja kandidata Rukavine i polaganja kaucije za pravaški list *Hrvatska* 1886. godine, Žerjavić je svojim političkim uvjerenjima utjecao na većinu svojih bistričkih kapelana.⁹³ Dok su neki održavali dobre odnose sa župnikom Žerjavićem obavljajući korektno svoje svećeničke obveze i iščekujući dobivanje vlastite župe i odlazak iz Bistrice, mnogi od njih su evidentno već dolazili kao pristaše pravaša ili su pak pod utjecajem Žerjavića takvima postajali tijekom službe u Bistrici i ostajali i nakon odlaska iz Marije Bistrice na dobivena župnička mjesta u raznim župama. Među kapelanima koji su uz Žerjavića proveli njegove prve godine župnikovanja u Bistrici bio je i Mirko Ivanić, rodом iz Koprivnice. Nakon boravka na Bistrici (1875. – 1877.) tijekom kojega nije pokazivao interes za politiku, kasnije je postao župnikom u Kloštru Ivaniću.⁹⁴ Sličan boravak u Bistrici imao je Josip Brežnjak (1877. – 1884.).⁹⁵ Brežnjakov sudrug u kapelovanju bio je i Josip Šafran (rodом iz Čakovca), koji je bio bistrički kapelan od 1877. do 1884. godine. Nakon Bistrice premješten je prvotno u Peterovo Selo, a kasnije je obavljao razne župničke dužnosti po raznim župama, gdje je, primjerice 1908. godine kao župnik u Špišić Bukovici i pristaša Stranke prava, čestitao na izbornoj pobjedi pravaškog kandidata Jemeršića u obližnjoj Virovitici.⁹⁶ Upravo 1884. godine kada je Žerjavić prvi put javno podržao pravaše glasanjem za kandidata Gjuru pl. Rukavinu u zlatarskom kotaru, na njegovu dvoru novu postavu kapelana činili su Gjuro (Juraj) Ortner, rodом iz Krapine, te Julije Nemeć. Ortner je bio bistrički kapelan od 1884. do 1887. godine, a kasnije je preuzeo dužnost župnika u kotaru Sisak te 1897. godine uoči izbora zastupnika za Sabor bio potpisnik proglašenja Stranke prava za glasanje za tamošnjeg pravaškog kandidata Grgu Tuškana.⁹⁷ Sudrug Ortneru u kapelovanju na Bistrici nekoliko je godina (1884. – 1889.) bio Julije Nemeć. Pravaške ideje stečene kod Žerjavića u Bistrici Nemeć je nosio i tijekom svoje daljnje karijere. On je, nakon boravka na Bistrici, početkom 20. stoljeća kao župnik vodio župu Novigrad na Dobri kod Karlovca, a zatim nekoliko godina kasnije župu u Kamenskom te je kao takav 1907. godine postao zamjenik (potpredsjednik) pravaša Gustava Modrušana u novoosnovanom stranačkom ogranku u

⁹³ J. TURKALJ, »Dr. Juraj Žerjavić«, str. 126.

⁹⁴ J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

⁹⁵ Josip Brežnjak, rodом iz Varaždina, rođ. 21. veljače 1847., zaređen 1871. godine, bistrički kapelan od 1877. – 1884. Kasnije je 1896. godine vodio župu u Topuskom, Zagrebačka županija (Glinski distrikt, Gorički arhidakonat, arhidakona Pavla Guglera). Vidi: *Schematismus*, 1896., str. 19, 281; J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

⁹⁶ Josip Šafran, rodом iz Čakovca, rođ. 17. veljače 1853., zaređen 1877. godine, za kapelana u Mariju Bistricu dolazi 1877. te ostaje do 1884. godine kada odlazi u Petrovo Selo. Od 1891. – 1902. godine bio je župnik župe Veliki Grđevac (arhidakonat Kalnik) u Bjelovarskoj županiji, a zatim do 1917. u Čagliću. U Mariju Bistricu se vraća kao umirovljeni svećenik na župni dvor tadašnjeg župnika Matije Seigerschmieda (1921. – 1924). Šafran je bio pučki pisac, napisao je knjižicu »Hrvatsko proštenište Majke Božje Bistričke«. Tijekom umirovljeničkih dana u Mariju Bistricu sređivao je župni arhiv te napisao kronologiju događaja od 1877. do 1922. godine. Vidi: »Premještenja klera«, *Narodne novine*, Zagreb, 29. kolovoz 1884.; *Schematismus*, 1896., str. 178, 294; *Virovitičan*, Virovitica, 15. ožujak 1908.; J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

⁹⁷ Đuro (Gjuro, Juraj) Ortner, rodом iz Krapine, rođen 4. travnja 1857., zaređen 1879. godine, za kapelana na Bistricu dolazi 1884. godine i ostaje do 1887. godine, a 1896. godine vodio je kao župnik župu Sela (Gorički arhidakonat) u Zagrebačkoj županiji. Kasnije je vodio do smrti župu Sv. Petra u Zagrebu. Vidi: *Schematismus*, 1896., str. 24, 291. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90. Vidi i: *Hrvatski radnički glas. Glasilo pravaškog hrvatskog radništva*, Sisak, 15. svibnja 1897. Usp. *Hrvatski radnički glas. Glasilo pravaškog hrvatskog radništva*, Sisak, 1. lipnja 1897.

Karlovcu.⁹⁸ Iako je poradi podupiranja pravaša Rukavine te plaćanja kaucije za pravaški list protiv Žerjavića pokrenuta istraga, ipak nije bilo većih posljedica za bistričkog župnika. Kao i ranije Žerjavić je uspijevaao vješto argumentirati svoje postupke i prikrivati pred svjetovnim i crkvenim vlastima svoje postupke.⁹⁹ Značajno je napomenuti da je na lokalnoj razini održavao razna prijateljstva sa susjednim župnicima. Tako je pored donjostubičkog župnika Ciglera veliku podršku i prijateljstvo imao u bistranskom župniku, ujedno i podarhiđakonu stubičkog dekanata, Jakobu Cerovskom, kojega i nasljeđuje na funkciji podarhiđakona 1884. godine. Veliko prijateljstvo održavao je i s mačanskim župnikom Dragutinom (Karlekom) Bezukom.¹⁰⁰

Kapelani su i dalje podržavali Žerjavića tijekom političkih aktivnosti pa tako i uslijed poznate afere sa saborskim mandatima, koje je Khuenova Narodna stranka nudila pravašima za suradnju uoči izbora 1887. godine. Na tajni sastanak u Bisticu dolazi Khuenov pouzdanik Nikola Crnković 1887. godine te nudi Žerjaviću i pravašima 30 mandata u Saboru za suradnju s Khuenovom Narodnom strankom. Potpisanu i objavljenu izjavu, kojom su pravaši javno raskrinkali taj potez vlasti, u Bistrici je kao svjedok uz Žerjavića potpisao i kapelan Nemeć.¹⁰¹ Pravaške je ideje na sličan način podupirao i kapelan Antun (Ante) Večerić. Bistričkim kapelanom postaje 1887. godine kada je došao sa službe duhovnog pomoćnika u Voćinu, koju je obnašao od 1884. godine. Nakon odlaska iz Bistrice 1891. godine ostaje i kasnije odani pravaš u kontaktu s Žerjavićem, kada je preuzeo službu župnika u Svetom Petru Orehovcu nedaleko od Križevaca, te se javno priključuje čestitkama koje su upućene poradi obilježavanja svetkovine 26. lipnja 1894. godine, potpisan kao župnik u Križevcu.¹⁰²

Žerjavićevim političkim angažmanom dodatno su poremećeni službeni odnosi. Uzrok su, pored gospodarskih sporova, i politička razilaženja s lokalnom općinskom vlasti i vlastelinima. Kao već eksponirani pristaša pravaša Žerjavić je naišao 1890-ih na sve veći otpor lokalnih vlasti koje su nastojale naštetiti župniku i župnoj ekonomiji. Naime, uslijed ukidanja višegodišnjeg otkupa regalnog prava točenja vina, što je uz vlast 1890-ih podržao i Duhovni stol u Zagrebu, a koje je dotada imao bistrički župnik, Žerjavić je pokazao otpor. Općinske vlasti su u travnju 1891. godine na čelu s načelnikom Ivakom i bilježnikom Podgorskim napravile nekoliko uvida u župnoj krčmi, koja se nalazila s desne strane glavnog

⁹⁸ Julije Nemeć, rodnom iz Varaždina, rođen 20. travnja 1862., zaređen 1884. godine, kada i dolazi na službu kapelana u Mariji Bistrici gdje ostaje do 1889. godine. Godine 1896. vodio je župu Novigrad (kod Karlovca) a zatim i župu Kamensko. Vidi: »Premještenja klera«, *Narodne novine*, Zagreb, 29. kolovoza 1884.; *Schematismus*, 1896., str. 138, 291; *Svjeto*, Karlovac, 3. kolovoza 1902.; *Glasonoša*, Karlovac, 30. lipnja 1907.; *Glasonoša*, Karlovac, 12. siječnja 1908.; J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

⁹⁹ J. TURKALJ, »Dr. Juraj Žerjavić«, str. 127.

¹⁰⁰ Karlo Bezuk bio je rodnom iz Križevaca, rođen 18. listopada 1837., a zaređen 1863. godine. Od 1869. godine vodio je kao župnik župu u Maču. Vidi: *Shematizam*, 1896., str. 32, 281; J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1901. – 1910. Zadnje godine, tamne godine župnika J. Žerjavića«.

¹⁰¹ J. TURKALJ, »Prilog životopisu«, str. 132, 134 te Prilog 2.

¹⁰² Antun (Ante) Večerić, rodnom iz Taborskog u Zagorju, rođen 28. svibnja 1860., zaređen 1883. godine, 1884. godine namješten kao duh. pomoćnik u Voćin. Za kapelana u Mariju Bisticu dolazi 1887. i ostaje do 1891. godine, a kasnije 1896. godine navodi se kao župnik župe Sveti Petar Orehovec u Bjelovarskoj županiji. Vidi: »Promjene u nadbiskupiji«, *Narodne novine*, Zagreb, 1. svibnja 1884.; *Schematismus* 1896., str. 188, 295; *Izjave za Stranku prava – pismeni i brzogovorni pozdravi stigli na svetkovinu dana 26. lipnja 1894. (preštampano iz "Hrvatske")*, čist prihod namijenjen Fondu za gradnju Starčevićeva doma, Zagreb, 1894., str. 47.

ulaza u kompleks svetišta, kao i u prostor uokolo župnog dvora te prijavile kotarskoj oblasti u Stubici Žerjavićevo kršenje tadašnjih propisa o zabrani točenja vina u kompleksu svetišta, tj. u blizini župnih dvorova. Žerjavić se kao vrstan pravnik branio pisanim očitovanjima i prema crkvenim i prema kotarskim vlastima. U procesu je imao podršku donjostubičkog župnika Josipa Ciglera. U privatnim pismima (koja je prenosio bistrički trgovac Grünwald) donjostubičkom svećeniku Josipu Cigleru i onim službenim pisanim kotarskim vlastima u svibnju 1891. godine Žerjavić argumentira da je bistrička crkva oduvijek imala pivnicu na navedenoj desnoj strani glavnog ulaza te da njezina vrata i prozori gledaju na trg, a ne prema unutrašnjosti kompleksa svetišta, čime se po njegovu shvaćanju ne krši navedeni propis.¹⁰³ Iako je Cigler podržao Žerjavića i došao razgledati spornu situaciju, ipak se nije moglo puno učiniti protiv propisa koje je podržavala i duhovna vlast te su naposljetku nagodbom između župnika Žerjavića i kr. odštetnog povjerenika osnovane odštetne glavnice kojima se pokrivala predviđena trošarina za tu djelatnost. Slične glavnice su se za istu djelatnost morale ustanoviti i kod manjih krčmica u kapelnim kućicama pokraj filijalnih kapela sv. Andrije na Lazu, sv. Roka u Tugonici i sv. Magdalene na Humu.¹⁰⁴ Upravo tim događajem započinju i trzavice s novom postavom kapelana. Tako je na sličan način kao i kod službenih državnih i crkvenih vlasti Žerjavić i u nekim kapelanima imao svojevrsnu oporbu. Naime, kratko su u Bistrici 1891. godine kao kapelani služili Stjepan Petričevac¹⁰⁵ i Jerko Milković.¹⁰⁶ Dok je Petričevac ubrzo otišao iz Bistrice na službu u Trgovišće, Milković je ubrzo otišao jer je zapravo došao početkom lipnja 1891. godine u sukob sa župnikom Žerjavićem. Milković je navodno više puta tijekom druženja sa stolom u župnom dvoru i drugim prilikama negativno govorio o bistričkom župniku, govoreći da u župnom dvoru i vođenju župe vlada nered. S druge strane Žerjavić je Milkovića optužio da je pronevjerio iz crkvene blagajne novac koji su hodočasnici davali za služenje misa. Žerjavić je protiv kapelana Milkovića skupio više pisanih izvjava tadašnjih i bivših kapelana koji su potvrdili navode optužbe. Tako su svoje viđenje Milkovićeve boravka i službe u Mariji Bistrici dali pisanim izjavama Ante Večerić, bivši kapelan tada već na službi župnika u Sv. Petru Orehovcu, Gjuro Ortner tada upravitelj

¹⁰³ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1, B-II-5. Krčmarenje u župi, spisi od 1. do 13. (1891., 1892., 1893., 1897. godine); obavijest Duhovnog stola o zabrani krčmarenja u župnim dvorovima 7. travnja 1891.; obavijest općine Marija Bistrica kr. kot. oblasti u D. Stubici kako se unutar župne crkve u Mariji Bistrici nalaze 3 pivnice, 12. svibnja 1891.; očitovanje župnika Žerjavića na dopis Duhovnog stola i prethodni nalaz općine Marija Bistrica, 12. svibnja 1895.; Žerjavićeva korespondencija, tj. pisma donjostubičkog župnika Josipa Ciglera u vezi prijave za krčmarenje, 18. svibnja 1891.

¹⁰⁴ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1, B-II-5. Krčmarenje u župi, spisi 7. – 12. (1891., 1892., 1893., 1897.): nagodba između župnika Žerjavića i kr. odštetnog povjerenika u vezi regalnog prava na točenje 25. lipnja 1891.; odluka o odbijanju prava na regalno točenje s obrazloženjem i dopis u svezi toga župniku Žerjaviću, 31. prosinac 1891. i 8. veljače 1892.; odluka Kr. zemaljske vlade o plaćanju nameta za navedeno krčmarenje na temelju nagodbe 8. veljače 1891.; dopis Vikarijata Zagrebačke nadbiskupije u vezi odštete i otkupa regalnog prava točenja kod župnika Žerjavića u M. Bistrici i polaganju odštetnih obveznica u dijecezansku blagajnu, 30. svibnja 1893.

¹⁰⁵ Stjepan Petričevac rodom iz Trojstva, rođ. 14. kolovoza 1864., zaređen 1884. godine. Bistrički kapelan je bio samo 1891. godine. Kasnije je obnašao dužnost župnika u župi Trgovišće (Jezero). Vidi: *Schematismus*, 1896., str. 90, 293. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

¹⁰⁶ Jerko (*Hieronimus*) Milković, rodom iz Smiljana, rođ. 25. travnja 1855., zaređen 1880. Bistrički kapelan samo 1891. godine, a 1896. godine je vodio župu Leskovac u Modruško-riječkoj županiji (Gorički arhidakonat arhidakona Ladislava Barabaša, kanonika Zagrebačke metropolije, tj. Karlovački distrikt vicearhidakona Ivana Cerovskog, inače župnika u Hmetiću). Vidi: *Schematismus*, 1896., str. 137, 290. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

župe u Kašini kao i aktualni bistrički kapelan Antun Gerber.¹⁰⁷ Svi navedeni su u svojim pisanim izjavama potvrdili da je riječ o Milkovićevim neosnovanim klevetama i lažima protiv bistričkog župnika te dodatno izrazili svoje duboko poštovanje i privrženost Žerjaviću. Da je sukob imao konotacije razilaženja u političkom mišljenju, svjedoči pisana izjava, tj. pismo bivšeg kapelana Večerića, koji između ostalog ironično navodi da je Milković »uistinu divan cvietak slavosrbske inteligencije«¹⁰⁸. Cijeli slučaj prijavljen je Kapitularnom vikarijatu Zagrebačke nadbiskupije, a samom nadbiskupu su se obratila oba oponenta. Žerjavić je nadbiskupu Mihaloviću kao vrhovnoj crkvenoj vlasti koja raspoređuje kapelane po župama, naveo da su se osim utaje novaca od intencija za svete mise, na Milkovića žalili i župljani kao i gostujući svećenici tijekom proštenja. Milković je s druge strane javio Kapitularnom vikarijatu da je bistrički župnik nemaran u vođenju župe, liturgije i župnog dvora. Žerjavić je naposljetku svojim argumentima i navedenim popratnim izjavama uspio obraniti od kleveta te kod nadbiskupa ishoditi premještanje Milkovića.¹⁰⁹ Odlaskom Milkovića i Petričevića Žerjavić dobiva nove kapelane, koji su svakako bili više u duhu njegovih političkih uvjerenja. To su bili Mirko Lovrišak od 1891. do 1895. i Antun Gerber, »kapelan pravaš«, koji je na Bistrici boravio od 1891. do 1897. godine.¹¹⁰ Upravo početkom 1890-ih i na političkom polju kreću posljedice za Žerjavićev politički angažman. Žerjavić kao član vrha vodstva pravaša 1890. godine podržava ulazak dr. Josipa Franka u Stranku prava, a krajem 1892. godine sudjeluje u pregovorima radi osnivanja oporbene koalicije pravaša i pripadnika Neodvisne narodne stranke, tzv. obzoraša.¹¹¹ Osim u vrhu stranke Žerjavić se tada i na lokalnoj razini sve više angažira u smjeru podupiranja pravaša, osobito u vrijeme izbora zastupnika za Sabor u proljeće 1892. godine. U Stubičkom kotaru, gdje je Žerjavić bio izbornik, tijekom izbora su zbog nepravilnosti kod izbornih lista u Mariji Bistrici izbili nemiri za koje je pored pobunjenih i optuženih mještana i seljaka optužen i Žerjavić. Nakon nemira Žerjavić je na sudu na tankim osnovama optužbe i izjava bistričkog učitelja Ivana Španovića proglašen krivim za poticanje pobune. Osim novčanih izdataka za uzdržavanje i smještaj vojnog odreda tzv. *Brachiuma*, koji se pozivao u slučajevima uspostave javnog reda, Žerjavić je osuđen na kaznu od mjesec dana zatvora.¹¹² No Žerjavić je i dalje bio uporan pravaš. Veliki financijski obol dao je za izgradnju Starčevićeva doma u Zagrebu, s obzirom na to da je prikupljanje novčanih priloga za veliki trošak gradnje počelo posustajati u prvoj polovici 1884. godine.¹¹³

¹⁰⁷ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-II-7, pismo Gjüre Ortnera župniku Žerjaviću, Kašina, 8. kolovoza 1891.; pisma Ante Večerića župnika u Sv. Petru Orehovcu, 3. i 7. kolovoza 1891.; pisana i potpisana izjava kapelana Antuna Gebera, Marija Bistrica, 7. kolovoza 1891.

¹⁰⁸ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-II-7. Pismo Ante Večerića, župnika u Sv. Petru Orehovcu bistričkom župniku Jurju Žerjaviću, 7. kolovoza 1891.

¹⁰⁹ NAZ ŽAMB, kut. 3, B-II-7. Pismeno očitovanje Josipa Milkovića Kapitularnom vikarijatu 11. srpnja 1891.; pismeno očitovanje župnika Žerjavića Kapitularnom vikarijatu o kapelanu Milkoviću, 17. kolovoza 1891.

¹¹⁰ Mirko Lovrišak je bio rodom iz Selnice kod Marije Bistrice, rođen 16. listopada 1864. godine, a zaređen 1890. kapelanom u Bistrici bio je od 1891. do 1895. godine. *Schematismus*, 1896., str. 79, 289. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90. Antun (Ante) Gerber rodom iz Siska, rođ. 17. siječnja 1857., zaređen 1879. Nakon službe u Desiniću 1884. godine premješten za duhovnog pomoćnika u Topolovac. Bistrički kapelan od 1892. – 1897. godine. Kasnije postaje župnik u Podravskim Sesvetama. Vidi: »Premještenja klera«, *Narodne novine*, Zagreb, 29. kolovoz 1884.; *Schematismus*, 1896., str. 79, 283; J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

¹¹¹ S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, str. 34 (bilj. 72), 37.

¹¹² Detaljnu analizu vidi u: J. TURKALJ, »Dr. Juraj Žerjavić«, str. 129–132.

¹¹³ S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, str. 200.

Poradi sveukupna Žerjavićeva angažmana za pravaše i prihvaćanje pravaških kapelana ne iznenađuje da je upravo njemu pripala čast da blagoslovi polaganje kamena temeljca 26. lipnja 1894. godine prilikom započetih radova na izgradnji Starčevićeva doma u Zagrebu (dovršenog 17. srpnja 1895.).¹¹⁴

Tijekom raskola u Stranci prava 1895. godine pridružuje se domovinaškoj struji naprama podupiratelja Josipa Franka, tj. frankovaca.¹¹⁵ U to vrijeme je na sličan način kao prethodni kapelani boravio u Bistrici i Ivan Nagel. Iako je bio u Bistrici samo kratko od 1895. do 1896. godine, kod Žerjavića je došao kao već etabliran pristaša pravaša, koji je tijekom nemira u lipnju 1892. godine, kao tadašnji kapelan u Gornjoj Stubici, optužen za jednog od glavnih agitatora buna i bio pritvoren kod kotarskog suda u Stubici.¹¹⁶ Sličnih pravaških uvjerenja bio je i bistrički kapelan Mijo Halužan (1897. – 1906.). Bio je rodom iz Lupinjaka, a kod Žerjavića dolazi kao bivši kapelan crkve sv. Marka u Zagrebu, gdje je 28. veljače 1896. bio ispovjednik i davatelj posljednje pomasti Anti Starčeviću – poradi čega je, navodno po kazni, bio premješten u provinciju – prvo u župu Petrijanec, a zatim u Bisticu. Pravaške ideje podupirao je i kod Žerjavića te je u godinama boravka na Bistrici bio pretplatnik pravaškog glasila *Živila Hrvatska*.¹¹⁷ Sudrug u kapelovanju u Bistrici bio mu je jedno razdoblje (1896. – 1901.) Ivan Koprivnjak (rodom iz Hrašća kod Odre, Turo-polje), koji je došao sa službe u župi Sv. Jane.¹¹⁸ Dok je Koprivnjak kasnije postao duhovni pomoćnik u Bukovlju, gdje se posvetio pastoralnom radu i gospodarskom vođenju župe, Halužan je i nakon Bistrice politički aktivan te je 1913. godine bio kandidat »Starčevićeve stranke prava« u Čazmi.¹¹⁹ Kod Žerjavića je također prvo kao mladomisnik, pomažući kod sakramenta vjenčanja, 1888. godine boravio i Vilko Vuković rodom iz Žitomira (Bedenice), da bi jedno kratko vrijeme ponovno kao kapelan boravio na Bistrici 1901. godine, nakon čega postaje župnik na Žumberku.¹²⁰

¹¹⁴ *Izjave za Stranku prava – pismeni i brzoglavni pozdravi stigli na svetkovinu dana 26. lipnja 1894.*, str. IV.

¹¹⁵ S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, str. 58, 71.

¹¹⁶ *Narodne novine*, Zagreb, 2. lipnja 1892.

¹¹⁷ Mijo Halužan, rodom iz Lupinjaka, rođ. 1. ožujka 1865., zaređen 1891. godine, za kapelana u Mariju Bisticu dolazi 1897. i ostaje do 1906. godine kada postaje župnik u Ivanić-Gradu. Vidi: *Schematismus*, 1896., str. 67, 284; NAZ ŽAMB, kut. 3, B-1, B-IV-Okrružnice i oglasi (1897.); *Živila Hrvatska*, Zagreb, 18. siječnja 1900.; *Jutarnji list*, Zagreb, 27. veljače 1914. Vidi i: J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, 90; S. MATKOVIĆ, *Čista stranka prava*, str. 72, bilj. 6.

¹¹⁸ Ivan Koprivnjak, rodom iz Hrašća (kod Odre, Turo-polje), rođen 12. srpnja 1868., zaređen 1892. Nakon službe duh. pomoćnika (kooperatora) u župi Sv. Jana (ili Pod Turen) u Zagrebačkoj županiji (Gorički arhiđakonat, podarhiđakonat Jaska) pod župnikom Valentinom Radočajem, bistričkim kapelanom postaje 1896. godine te ostaje do 1901. Godine, kada odlazi za duhovnog pomoćnika u župu Staro Čiče. Kasnije preuzima vođenje župe u Bukovlju. Vidi: NAZ ŽAMB, kut. 3, B-IV. Okružnice i oglasi, 1896.; *Schematismus*, 1896., str. 149, 287. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

¹¹⁹ *Jutarnji list*, Zagreb, 7. prosinca 1913. O Starčevićевой stranci prava vidi npr. Mislav GABELICA, »Starčevićeva hrvatska stranka prava (Stranka prava) i izbori za zagrebačko gradsko zastupstvo od 1904. do 1917. godine«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 48, br. 3, Zagreb, 2016., str. 727–761.

¹²⁰ Vilko Vuković rodom iz Žitomira (Bedenica), rođen 2. ožujka 1865., zaređen 1888. godine kada i boravi kao mladomisnik na Bistrici. Narednih godina, tj. od 1891. boravi na službi u Bedekovčini tj. 1896. godine vodi kao župnik župu Komor u Varaždinskoj županiji (arhiđakonat Zagorje, Krapinski distrikt, podarhiđakona Ludovika Sartorija, ujedno i župnika u Krapini), nakon čega dolazi na mjesto kapelana u Bisticu 1901. godine. Nakon kratkog boravka u Bistrici, odlazi na župničku službu u Žumberak. Vidi: DAZG MB MKV 1888., *passim*; *Schematismus*, 1896., str. 35, 296; J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

Nakon izbora 1897. godine, kada je Žerjavić izabran u krapinskom kotaru za saborskog zastupnika, Žerjavić je kao izabrani narodni zastupnik tražio od duhovnih vlasti dozvolu da može biti odsutan iz župe, što mu je i odobreno.¹²¹ Na prvim sjednicama Sabora Žerjavić drži govore kojima odbacuje optužbe protivnika protiv neregularnosti koje su navodno pravaši provodili prije izbora u kotaru Stubica. Za razliku od kasnijih govora koji su se ticali rasprava o Nagodbi i gospodarskih pitanja, za Bisticu su značajna upravo prva obraćanja u Saboru jer su vidljivi lokalni međuodnosi župnika pravaša, lokalne elite i običnog puka.¹²² Pokazalo se da i 1897. godine pravaški smjer politike, koji je Žerjavić zagovarao i nastojao i prilikom izbora 1892. godine za Hrvatski sabor agitirati za pravaške kandidate, nalazio nasuprot službene mađaronske politike, koja je i u Bistrici imala podlogu i podršku (*pro forme*, tj. službenu ili stvarnu) mnogih državnih službenika poput načelnika, bilježnika, ljekarnika, lokalnih posjednika (barun Dioniz Hellenbach) i školskog osoblja, kojima je funkcija, položaj i plaća ovisila o podržavanju službenog smjera politike, a koji su koji su prema svojem poslovnom ili imovinskom statusu imali pravo glasanja na izborima. Slična situacija bila je i kod lokalnih krčmara, trgovaca i obrtnika, kojima je politička poslušnost garantirala daljnje obavljanje djelatnosti dobivanjem koncesija općinskih vlasti. Žerjavić je tako kao izabrani i verificirani saborski zastupnik u više istupa u Saboru 1897. godine osporavao navedene optužbe koje su potpisali mnogi lokalni ljudi u vezi izbora u kotaru Stubica. Upravo ti Žerjavićevi govori, usmjereni na mađaronskog velikog župana Kovačevića, pokazuju političko stanje na lokalnoj razini, osobito u Bistrici.

Naime, pritužbu na izbor su pored baruna Dioniza Hellenbacha, bistričkog vlastelina, potpisali i mnogi domaći službenici i obrtnici. Tako se među potpisnicima našao i bistrički apotekar Raymann, koji je bio u sukobu sa Žerjavićevim prijateljem, lokalnim liječnikom Krsnikom. Prema Žerjavićevim izjavama tijekom govora u Saboru Krsnik je više puta opominjao Raymanna zbog protuzakonite prodaje lijekova stanovnicima za koje nije izdavao recepte. S druge strane, Raymann se navodno za savjet obratio barunu Hellenbachu, koji mu je pružio podršku za takvo poslovanje.¹²³ Žerjavić je tijekom govora iznio argumente dokazivanja i neke potpisane isprave lokalnih seljaka glasača na koje su pokušali utjecati pripadnici općinske vlasti. Žerjavić je te izjave skupio uz pomoć svojih kapelana Ivana Koprivnjaka i Mije Haužama, koji su svojim potpisima potvrdili da je općinski načelnik u Mariji Bistrici Šimun Ivak nagovarao i vršio pritisak na Ivana Galovića, seljaka uz Selnice, da lažno svjedoči kako su korteši pravaškog kandidata Gjure pl. Bedekovića vršili pritisak na njega i druge glasače da bojkotiraju kupovanje namirnica kod lokalnog mađarona Luksa.¹²⁴ Žerjavić je prozvao i dugogodišnjeg bistričkog pekara Milana Šinceka, koji je koketirao s pravaškim idejama da bi se naposljetku, slično kao i bistrički krčmar i trgovac Židov Marvo Grünwald, priklonio službenoj politici i njezinim kandidatima – i

¹²¹ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Naklonost duhovne oblasti župniku Juraju Žerjaviću«.

¹²² Detaljnu analizu Žerjavićeve aktivnosti tijekom Sabora 1897. – 1902. vidi u: A. BIOČIĆ, J. TURKALJ, A. ŽUNABOVIĆ, »Prilog političkom«, *passim*.

¹²³ »Stenografski zapisnik VIII. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije držane dne 12. kolovoza 1897.«, *Stenografski zapisnici i prilozi sabora Kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, petogodište 1897. – 1902. od I. do uključivo XXIV. saborske sjednice od 29. srpnja do 3. rujna 1897, sv. 1, dio 1, godina 1897, broj priloga 1. do 4*, Zagreb, 1897., str. 136.

¹²⁴ »Stenografski zapisnik VIII. sjednice sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije držane dne 12. kolovoza 1897.«, *Stenografski zapisnici*, str. 141–142.

to radi očuvanja koncesije i svojeg poslovanja. Dok je za Šinceka Žerjavić argumentirao da je krivo postavljen u izbornu listu jer zapravo nema imovine koja glasi na njega te da se pobojao zbog prijeteće bojkotom lokalnog kupca njegovih pekarskih proizvoda G. Habazija, za Grünwalda je naveo kako je »vječnom oporbenjaku« seljaku Andri Brlečiću prijetio da će mu poradi posuđenih novaca pokrenuti ovrhu nad imovinom ako bude glasao za pravaškog kandidata.¹²⁵ Nakon intenzivnog rada u Saboru, tijekom kojeg je držao više govora i uputio više interpelacija u vezi aktualnih političkih pitanja te kritike vlasti, Žerjavićevo zdravlje kao i spomenuti odnosi s kolatorima i općinskim vlastima su se u međuvremenu pogoršavali. Na kraju saborskog mandata 1897. – 1902. Žerjavić je, već otprije bolestan na oči i pobolijevajući od teškog oblika astme, skoro u potpunosti izgubio vid.¹²⁶ Iako se više nije kandidirao za saborskog zastupnika, i dalje je kao član vrha Stranke prava podupirao rad pravaša domovinaša i prilikom izbora 1903. godine.¹²⁷

5. Zlatni dani Žerjavićeva mecenaštva – posljednje desetljeće života nakon rada u Saboru (1902. – 1910.)

Kolator barun Dionis Hellenbach, sin Klotilde Hellenbach rođ. Jelačić, znao je zahtijevati da se Žerjavić zbog bolesti i shodno tomu osobne nemogućnosti vođenja župe smijeni, no duhovna oblast dopustila je da si župnik nađe upravitelja.¹²⁸ Žerjavić se naposljetku odlučio da mu ispomoć u pastoralnom radu (*administrator in spiritualibus*) bude njegov sestrić svećenik Juraj pl. Forko, a gospodarske poslove prepustio je rođaku Josipu Žerjaviću iz Zlatara.¹²⁹ Osim Forka posljednji kapelani za vrijeme župnika Žerjavića bili su Eduard Risek rodod iz Sv. Križa Začretja (od 1904. do 1909.), Lovro Mitrečić (do 1916.) te od 1910. Martin Peršun (do 1912.).¹³⁰ Tako je posljednje desetljeće života bolestan i slijep župnik Žerjavić provodio na župnom dvoru okružen svojim kapelanima i družinom među kojima se u svakodnevnom pomaganju isticao njegov rođak, bratić Josip, koji mu je svakodnevno čitao novine te pisao privatnu i službenu korespondenciju.¹³¹ Forku je kao rođaku koji se odlučio za svećenički poziv Žerjavić bio osobito privržen i vjerojatno je u njemu vidio svog nasljednika na službi bistričkog župnika. Unatoč bolesti, Žerjavić je i dalje ostao neumoran te je politički angažman (ponovno) zamijenio kako održavanjem svetišta tako i mecenaštvom na lokalnoj razini. Župna crkva je 1903. godine dobila novo

¹²⁵ *Ibidem*, str. 135–137.

¹²⁶ V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 115.

¹²⁷ S. MATKOVIĆ, Čista stranka prava, str. 293.

¹²⁸ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1901. Administrator in spiritualibus«. Usp. J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1901. – 1910. Zadnje godine, tamne godine župnika J. Žerjavića«.

¹²⁹ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1901. Administrator in spiritualibus«. Usp. J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Naklonost duhovne oblasti župniku Juraju Žerjaviću«. Juraj pl. Forko, rodod iz Ladislavca kod Zlatara, rođ. 27. ožujka 1860., zaređen 1883. godine. Prije dolaska u Bisticu bio je kapelan u Donjoj Zelini, Kraljevom Vrh i Pitomači. Bistrički kapelan je bio od 1901. do smrti 9. travnja 1910. godine. *Schematismus*, 1896., str. 200. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

¹³⁰ Eduard Risek je bio rodod iz Sv. Križa Začretja. Nakon boravka na Bistrici bio je župnik u Varaždinu. Ivan Mitrečić bio je rodod iz Ivanca te je nakon službe u Bistrici postao župnik u Vrgorcu. Martin Peršun bio je rodod iz Sv. Ivana Zeline, umro je 1914. godine. Vid: J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 90.

¹³¹ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1901. – 1910. Zadnje godine, tamne godine župnika J. Žerjavića«.

zvono, no veće popravke i gradnje bolesni župnik Žerjavić više nije poduzimao.¹³² No, s druge strane, ponovno se posvetio još većim angažmanom i vlastitim financijskim izdatcima u izgradnji lokalnih područnih škola. Tako se ponovno, desetak godina kasnije nakon sudjelovanja u osnivanju djevojačke učionice u Mariji Bistrici (1894.), posvetio uzdizanju lokalnog školstva. Iako je već 1890-ih nudio mještanima Selnice izgradnju škole o vlastitu trošku, to je bilo odbijeno jer se nije garantiralo i odredilo tko će financirati učitelja, njegov stan i plaću. Žerjavić je stoga kod izgradnje škole u Selnici sudjelovao u manjim, ali značajnim aktivnostima. Školu u Selnici je 1903. godine podigla bistrička općina pod načelnikom Josipom Mahmetom, kada je kupila za 10 000 kruna parcelu Petra Jakopca te je zemljište s kompleksom objekata (dvije kuće, staja i ostali gospodarski objekti), od kojih je kuća pokraj tadašnjeg lokalnog puta preuređena za potrebe škole. Iako Žerjavić nije direktno sudjelovao u toj kupnji parcele i financiranju izgradnje, za potrebe te novoosnovane škole u Selnici poklonio je za potrebe učitelja trinaest, a za školsku učeničku knjižnicu pet knjiga. Dodatno, po molbi učitelja Ivana pl. Frstickog, župnik Žerjavić financirao je izradu i postavljanje raspela u školskom vrtu.¹³³

I naredne potrebe širenja lokalnog školstva na području župe i općine Žerjavić svesrdno je pratio i pomagao. Župna sela Globočec i Laz također su početkom 20. stoljeća pokazala prijeku potrebu za osnivanjem i izgradnjom područnih škola, a isto tako je i dječja učionica u Mariji Bistrici postala trošna i neadekvatna za velik broj djece. Već 1888. godine navodi se da je, osim prvoga kata koji je u dobrome stanju, prizemlje objekta, gdje se nakon odlaska djevojačke učionice u (pretijesnu) kuću Petra Lisca od 1885. do 1893. godine nalazila drvorezbarska škola, vrlo vlažno te da vlaga prodire u same temelje.¹³⁴ U tim okolnostima započinje velik ulog župnika Žerjavića za sve tri navedene potrebe, koje su se i odvile skoro istodobno. U razdoblju od 1908. do 1909. gradile su se uz suradnju i financijsku pomoć župnika Žerjavića čak tri škole. U Mariji Bistrici je izgrađena nova školska zgrada za dječake s četiri učionice, lokalno nazivana Donja škola (na mjestu dijela današnjeg kompleksa osnovne škole u Mariji Bistrici), te dodatna stambena prizemnica s dva učiteljska stana i gospodarskim objektima. Za navedenu gradnju župnik Žerjavić prodao je općini nadarbinsko crkveno zemljište za 7000 kruna, a općina je izgradila navedene objekte za ukupni trošak od 80 000 kruna. Radove je od proljeća do lipnja 1909. godine izvršila Zidarska zadruga iz Zagreba, a nastava je nakon svečanog otvorenja i blagoslova 15. srpnja započela 1. rujna 1909. godine.¹³⁵

Područne škole na Lazu i u Globočecu direktno su djelo Žerjavićeve financijske potpore za čiju je gradnju izdvojio 60 000 kruna.¹³⁶ Svečano otvorenje škole na Lazu bilo je 23.

¹³² J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1903. Novo zvono«. Usp. J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1920. Crkva i župne zgrade trebaju popravke«.

¹³³ OŠMB-AG, *Spomenica Selnica*, šk. god. 1907. – 1908. I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 205.

¹³⁴ OŠMB-AG, *Spomenica Bistrica*, šk. god. 1888./1889., šk. god. 1890./1891. U kući navedenog krojača i posjednika Lisca općina je godišnje plaćala najam od 180 forinti za prostor u kojem se nalazila jedna soba za nastavu i dvije prostorije za stan učiteljica. Vidi: OŠMB-AG, *Spomenica Bistrica*, šk. god. 1894./1895. Usp. I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 196.

¹³⁵ OŠMB-AG, *Spomenica Bistrica*, šk. god. 1909./1910. Usp. V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 158. Usp. J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 102; I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 287. Stara dječja škola srušena je 1947. godine. Vidi: I. JURIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 196, 198.

¹³⁶ V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 113–114.

studenoga 1909. godine služenjem svete mise u kapeli sv. Andrije, a prisustvovali su, među ostalima, i općinski načelnik Josip Torić i mjesni liječnik Rudolf Herceg. U znak zahvalnosti župljani sela Laz tražili su župnika Žerjavića njegovu sliku, koja je zatim po odobrenju Kraljevske zemaljske vlade bila izvješena u učionici.¹³⁷ U Globočecu se istodobno gradila škola, koja je dovršena i otvorena iste godine.¹³⁸ Slično kao i u matičnoj školi u Mariji Bistrici, Žerjavić 1909. godine osniva s pologom od 2000 forinti zakladu kod Društva sv. Jeronima u Zagrebu iz čijih se kamata za doživotne članove upisuje po pet najboljih učenika u školama Laz i Globočec.¹³⁹ Naredne 1910. godine Žerjavić poklanja svoju kuću u Zagrebu i 200 000 kruna za potrebe osnivanja buduće Tehničke visoke škole, a u rodnom Zlataru donira veću svotu novaca za izgradnju Sokolskog doma.¹⁴⁰ Posljednje godine životu Žerjavića je pored bolesti zadesila i osobna tragedija. Stoga ga je jako pogodila smrt navedenog kapelana, koji je stradao u 9. travnja 1910. od strane kočijaša Belka, koji ga je zajedno s općinskim bilježnikom vozio natrag iz područne škole u Selnici, gdje je podučavao vjeronauk. Sukob, koji je navedeni Belko imao prvotno s bilježnikom, prenio se i na prisutnog Forka, koji je naposljetku teško ozlijeđen. Tako teško ranjenog kapelana dovezli su pred Žerjavića u Mariju Bisticu, koji ga je hitno dao otpremiti u bolnicu sestara milosrdnica, gdje je ipak na kraju nakon nekoliko dana podlegao ranama.¹⁴¹ Uslijed dugogodišnjeg obolijevanja te potresen tim događajem ubrzo je umro i sam župnik Žerjavić 1. srpnja iste 1910. godine. Svečani pogreb, koji je održan 4. srpnja, vodio je kr. javni profesor Bogoslovnog fakulteta Antun Bauer uz asistenciju varaždinskog prebendara Toše Košira i donjostubičkog župnika Gejze Ivančića. Na pogrebu je pored pedesetak svećenika uz mnoštva prijatelja i župljana, sudjelovalo i poslanstvo grada Zagreba, Društva sv. Jeronima, Matice hrvatske i Sveučilišta. Posmrtni govor održao je brdovečki župnik Matija Penić – Žerjavićev nasljednik na funkciji bistričkog župnika, koji će tu dužnost obnašati do 1921. godine.¹⁴² Nakon višekratnih preinaka oporuke, Žerjavić je naposljetku ostavio svoje privatno vlasništvo u vidu pokretnina i nekretnina (kuća u Zagrebu) rođaku Josipu Žerjaviću. No, nije zaboravio ostaviti i legate od 1000 kruna za unutrašnje uređenje bistričke župne crkve, te nadbiskupskom sjemeništu u Zagrebu 1000 kruna.¹⁴³

Zaključak

Naposljetku, na temelju istraženoga te gledajući završno i kumulativno djelovanje bistričkog župnika Juraja Žerjavića dobiva se slika kakvu je i napisao J. Šafran u svojoj kronologiji bistričke župe 1922. godine: »Žerjavić je bio veoma radin kako u duh. službi, tako i u gospodarstvu. Imetak, što ga je stekao, plod je njegove radinosti i čuvarnosti. Nikad nije trošio na suvišne stvari, a što je bilo potrebno rado je nabavio, bilo za crkve, bilo za

¹³⁷ OŠMB-AG, Spomenica Laz, 1909. Usp. I. JURJIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 206–207.

¹³⁸ OŠMB-AG, Spomenica Bistrica, šk. god. 1909./1910. Usp. I. JURJIŠIĆ et al., *Marija Bistrica*, str. 208.

¹³⁹ V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 114.

¹⁴⁰ J. BUTURAC, *Marija Bistrica*, str. 84.

¹⁴¹ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1910. Kočijaš ubio administratora«.

¹⁴² V. NORŠIĆ, *Povjest*, str. 115. Usp. J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1910. Oporuka i smrt župnika Juraja Žerjavića«; »Godina 1911. Novi župnik«.

¹⁴³ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Godina 1910. Oporuka i smrt župnika Juraja Žerjavića«.

kuću. Srce je imao dobro i kršćanski oplemenjeno. Školovao je sestrića, pomagao klerike, župljanima darovao dvije škole u vrijednosti od 60.000 for., zemlji darovao kuću u Zagrebu, da se u njoj otvori tehnička škola, svećenici su rado dolazili k njemu na duh. pomoć, bratiću Josipu ostavio je sav svoj *fundus instructus*, što ga je za vrijeme teške sljepoće njegovao, te mu knjige i novine čitao. Njegova kuća bila je preširoko uvijek otvorena svećenicima, rodbini i prijateljima. Prava crkve ili svoja oštro je znao braniti.«¹⁴⁴

Žerjavić je bio odličan gospodarstvenik koji je čvrsto branio crkvenu nadarbinu i financije, čime je ojačavao i svoj položaj velikog mecene, tj. financijskog i političkog podupiratelja pravaštva. U svojem župnom dvoru i župi nastojao je okupljati svećenike i kapelane koji su podržavali njegovo političko mišljenje pravaškog programa ili su ga kod njega stjecali i nosili dalje kroz svoje župničke karijere. Žerjavić je svakako bio i vrstan mecena. Usporedno s političkim previranjima i nesuglasticama s državnim i lokalnim vlastima događale su se za Bisticu svakako i pozitivne stvari i pomaci. Oponenti – Žerjavić i općinska vlast – nastojali su zajedničkim naporima, bilo radi pridobivanja simpatija stanovništva i birača bilo radi samog napretka mjesta, raditi značajne pomake u vidu zajedničkih aktivnosti na višestruku korist. Osobito se to iskazalo kod rješavanja potrebnih i nužnih promjena u vezi školstva u Bistrici, tj. rješavanja pronalaska prostora za djevojačke učionice (1894.), škole u Selnici (1903.), suradnje kod podizanja nove dječjačke tzv. Donje škole u Bistrici te vlastita angažmana i gradnje područnih škola na Lazu i u Globočcu 1909. godine. Naslijeđe njegova župnikovanja u Mariji Bistrici danas najzornije predočuje Bolléov kompleks svetišta. Od Žerjavićevih područnih škola danas je sačuvana ona u Globočcu, dok je škola na Lazu stradala i potresima 2020. godine i morala je biti porušena. Na njezinu mjestu je do jeseni 2023. izgrađena nova škola, koja u svojem fundusu čuva i staru spomen-ploču o gradnji stare škole od strane župnika mecene.

SUMMARY

A PRIEST, A PATRON AND A POLITICIAN.

JURAJ ŽERJAVIĆ AS PARISH PRIEST IN MARIJA BISTRICA (1875 – 1910)

The biography of the parish priest in Marija Bistrica dr. Juraj Žerjavić (born 13th April 1842, died 1st July 1910) is well known to Croatian historiography. The main focus of research was especially concerned around his political activities in supporting of Party of Rights in the period from the late 1860's until 1900's recognizing Žerjavić as a prominent supporter and active member of the Party of Rights from the 1880s, which represented the ideas and political programs of later as a member of parliament (1897-1902). His work in the form of the renovation of the Marian shrine in Marija Bistrica from 1879 to 1883 under the leadership of architect Herman Bollé is also well known. However, less is well known about his economic and pastoral activities on the position of the parish priest in Marija Bistrica which he performed from 1875 until his death in 1910. During

---

¹⁴⁴ J. ŠAFRAN, *Znamenite*, »Naklonost duhovne oblasti župniku Juraju Žerjaviću«.

---

this period of 35 years Žerjavić participated in various local activities that influenced the progress and modernization of parish Marija Bistrica. This was especially manifested in his cooperation with local authorities or his own initiatives in improving local education. In addition to taking care of the shrine and pastoral work as the head of parish, Žerjavić also created various diplomatic ties with members of the local population as well as with his assistants - chaplains. Since the engagement in politics on the one, and managing the parish on the other hand, made essential pillars of his activities, Žerjavić's pastoral activity and political involvement are inseparable parts of his biography. Hence, the aim of the work is therefore to show his engagement and involvement in various segments of the local events of Marija Bistrica during the mentioned three decades of pastoring in order to complete this hitherto unknown picture and segment of his biography.

KEY WORDS: Juraj Žerjavić, parish Marija Bistrica, 19th century, Party of Rights